

LUND UNIVERSITY

Staten, arbetsmarknadens parter och arbetslöshetsersättningarna 1945-1975

Edebalk, Per Gunnar

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Edebalk, P. G. (2008). *Staten, arbetsmarknadens parter och arbetslöshetsersättningarna 1945-1975*. (Working paper serien; Vol. 2008, Nr 1). Lunds universitet, Socialhögskolan.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

Staten, arbetsmarknadens parter och arbetslöshetsersättningarna 1945-1975

PER GUNNAR EDEBALK

E-Post: per_gunnar.edebalk@soch.lu.se

Socialhögskolan, Lunds universitet
Box 23, 221 00 Lund

Working-paper serien 2008:1 • ISSN 1650-8971

Innehåll

1. Inledning
2. Socialvårdskommittén och obligatoriefrågan
3. 1950-talet
4. 1960-talet: Strukturuomvandling och långtidsarbetslöshet
5. 1960-talet: Avtalsenlig permitteringslön och avgångsersättning
6. 1970-talet – mer av trygghet
7. Arbetslöshetsförsäkringen
8. Permitteringslönen
9. Avgångsbidrag
10. Aktörerna
11. Avslutande synpunkter

Denna uppsats ingår i projektet ”Avtalsbaserade förmåner på svensk arbetsmarknad” finansierat av Vetenskapsrådet

Värdefulla kommentarer på en tidigare version har lämnats av Staffan Blomberg, Jonas Olofsson och Eskil Wadensjö

1. Inledning

År 1934 beslutade den svenska riksdagen att införa en arbetslöshetsförsäkring enligt det så kallade Gentsystemet¹. Systemet innebär att staten subventionerar av fackliga organisationer upprättade arbetslöshetskassor, som blir ”erkända”. Det svenska systemet var en hård kompromiss för att tillgodose borgerliga krav. Utöver rent allmänt stränga krav för rätt till ersättning så innebar statsbidragskonstruktionen att antalet av staten stödda dagar maximerades till 21 per medlem och år. Statsbidraget graderades efter daghjälpens storlek, så att högre bidrag utgick till låga daghjälpsklasser. Maximal ersättningstid var 120 dagar och daghjälpen fick inte överstiga 3/5 av arbetsinkomsten. De stränga villkoren ledde till att endast ett fåtal förbund upprättade en erkänd arbetslöshetskassa². År 1940 hade endast 14 erkända kassor upprättats med sammanlagt 210 tusen medlemmar. En av kassorna hade upprättats av handelstjänstemännen, de övriga av LO-förbund. Endast ca 20 procent av LO:s medlemmar tillhörde då en statssubventionerad arbetslöshetskassa.

Riksdagen beslutade år 1941 om en klar förbättring i ersättningsvillkoren³. Riksdagsbeslutet var resultatet av ett medvetet fackligt påtryckningsarbete med metallarbetarna som primus motor. Metallarbetarna hade tidigare hållit sin arbetslöshetskassa utanför det statssubventionerade systemet, men nu blev det fördelaktigt att ansluta sig. Vissa förbättringar inom arbetslöshetsförsäkringen beslutades 1944. Än en gång finner vi fackliga påtryckningar inte minst på grund av en befarad arbetslöshet efter kriget. Förbättringarna gynnade kassabildandet.

Vid krigsslutet 1945 fanns 33 erkända arbetslöshetskassor med sammanlagt 819 tusen medlemmar. Ersättningarna var överlag låga och den s. k. understödsprocenten (antalet understödda dagar i förhållande till antalet arbetslösa dagar) uppgick till endast 18,9 procent. Statsbidragets andel av kassornas inkomster låg strax efter kriget på ca 30 procent. År 1945 togs ett för den framtida utvecklingen betydelsefullt initiativ nämligen bildandet av de erkända arbetslöshetskassornas samorganisation⁴. De erkända kassorna fick härigenom ett organ som systematiskt kunde påverka och bevaka försäkringsvillkoren.

Kontantstöd till arbetslösa kan konstrueras på olika sätt. Det vanligaste i industrialiserade länder är någon form av arbetslöshetsförsäkring. Denna har normalt gjorts obligatorisk. Den svenska arbetslöshetsförsäkringen är såtillvida unik genom att den i princip är frivillig och administreras av arbetslöshetskassor, som främst upprättats av fackliga organisationer. Utöver arbetslöshetsförsäkring, närmast som komplement till denna, kan det finnas andra stöd enligt lag och avtal. Lagenliga stöd är vanligtvis icke försäkringsmässiga ersättningar, som utbetalas till dem som inte är berättigade till försäkringsersättning. Avtalsenliga stödformer kan bestå av försäkringsersättningar eller av ersättningar, som företag direkt betalar till arbetslösa. Utöver lagenliga och avtalsmässiga ersättningar kan det också finnas frivilliga försäkringar, exempelvis sådana som under senare år börjat tecknas för medlemmar i vissa svenska fackförbund⁵.

I denna uppsats behandlas den svenska arbetslöshetsförsäkringens utveckling från 1945 fram till 1975. Vidare behandlas kompletterande stödformer enligt lag och avtal och dessas relation till arbetslöshetsförsäkringen. Politiska och avtalsmässiga stöd kan komplettera varandra i den meningen att en individ, i det här fallet en arbetslös, får en högre totalersättning vid arbetslöshet. Mellan de lagenliga och avtalsenliga stödformerna finns olika relationer. En relation är vad som brukar kallas *politisk interdependens*. Innebörden är i korthet att ett beslut om lag eller förändrat innehåll i en lag påverkar förutsättningarna för avtalslösningar. Den politiska interdependensen kan också innebära att en tidig avtalslösning blockerar eller onödiggör ett politiskt beslut. En annan relation kan rubriceras som *ekonomisk interdependens*. Ett närliggande exempel är då avtalsförmåner minskar självrisken i det lagenliga systemet, något som kan påverka individers eller

företags beteenden. Individens beteenden kan påverkas av att ersättningsnivån höjs med sänkta sökkostnader för den arbetslöse som följd. Företags beteenden kan påverkas om företag genom avtal skall betala permitteringslön under arbetslöshetsförsäkringens karenstid; antalet permitteringsfall kan då förväntas minska liksom utbetalningar från arbetslöshetsförsäkringen.

Den fortsatta framställningen är i huvudsak aktörsinriktad och omfattar primärt den privata sektorn på arbetsmarknaden under perioden 1945-75. Den privata sektorn har i mångt och mycket varit mest relevant både då det gäller arbetslöshet och avtalslösningar. Utöver staten, med en socialdemokratisk regering under hela studieperioden (1951-1957 i koalition med Bondeförbundet), är de främsta intressenterna och aktörerna fackföreningsrörelsen, främst då LO och den närstående arbetslöshetskassornas samorganisation, samt arbetsgivareföreningen, SAF. TCO har också varit en intressent, men bortsett från de sista åren av den studerade perioden har tjänstemännens roll inte varit av samma betydelse som arbetarnas.

2. Socialvårdskommittén och obligatoriefrågan

Under 1930-talet hade en rad socialpolitiska reformer genomförts exempelvis 1931 års sjukkassareform, 1934 års arbetslöshetsförsäkringsbeslut och förbättringar av folkpensionen 1935 och 1937. Reformerna hade genomförts i stort sett oberoende av varandra och den socialpolitiska bilden var splittrad. Riksdagen begärde därför en översyn och i december 1937 beslutade regeringen tillsätta en kommitté för denna översyn. Kommittén antog namnet Socialvårdskommittén⁶.

Arbetslöshetsförsäkringens relativt begränsade omfattning innebar att obligatoriefrågan blev aktuell. I exempelvis arbetarrörelsens efterkrigsprogram 1944 förordas en allmän arbetslöshetsförsäkring liksom för övrigt en allmän sjukförsäkring⁷. Sjukförsäkringen var vid den tiden frivillig (en allmän sjukförsäkring trädde i kraft först 1955). Socialvårdskommittén hade år 1946 utarbetat ett förslag till obligatorisk arbetslöshetsförsäkring, som utgick från att kommitténs förslag till allmän sjukförsäkring skulle accepteras. Sjukförsäkringsförslaget hade avlämnats 1944⁸. Socialminister Gustav Möller och riksdagen ville emellertid ha en annan konstruktion än den kommittén förordat. Sjukförsäkringen skulle inte bygga på inkomstbortfallsprincipen, som kommittén föreslagit, utan ersättning skulle utgå som en enhetsersättning enligt den så kallade minimistandardprincipen. Vidare skulle ersättningen i allt väsentligt skattefinansieras i stället för att, i enlighet med kommitténs förslag, avgiftsfinansieras. Socialvårdskommittén fick nu arbeta vidare med arbetslöshetsförsäkringen under nya premisser.

Ett nytt förslag, som byggde på samordning med den av riksdagen beslutade allmänna sjukförsäkringen, låg färdigt 1947. Under arbetets gång aktualiserades frågan att konstruera en allmän arbetslöshetsförsäkring så att de erkända arbetslöshetskassorna kunde bibehållas. I kommitténs betänkande år 1948 presenterades de båda förslagen som alternativ I respektive II⁹. Båda förslagen innebar att en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring skulle införas. Enligt alternativ I administreras försäkringen av lokala socialförsäkringsnämnder (som också har hand om övriga socialförsäkringar) och i princip alla förvärvsarbetande omfattas av försäkringen. I alternativ II bibehålls de erkända kassorna och vid sidan av dessa skapas ett kontantstöd i form av enhetsersättning, som socialförsäkringsnämnderna administrerar. Kommitténs majoritet förordade alternativ II.

Att alternativ II aktualiserades sammanhänge otvivelaktigt med att den frivilliga kassarörelsen utvecklats positivt och att kassorna alltså skulle kunna handha en obligatorisk försäkring. Fackföreningsrörelsen hade direkt tillträde till kommittén och två sakkunniga kom från LO. I slutet av 1947 blev dessutom arbetslöshetskassornas samorganisation representerad genom en av

sina styrelseledamöter. Inom LO var kassaförbund drivande. Det utåt sett första exemplet är en motion från handelsarbetareförbundet till 1946 års LO-kongress¹⁰. Motionen utmynnade i förslaget att en kommande arbetslöshetsförsäkring borde bygga på de erkända arbetslöshetskassorna och den tjänstemannastab som där skapats.

Socialvårdskommitténs betänkande 1948 kom vid en olämplig tidpunkt. Samhällsekonomin efter kriget kännetecknades av full sysselsättning och inflationstryck. Just 1948 hade en rad tidigare beslutade förmåner trätt i kraft som exempelvis den nya folkpensionen och allmänna barnbidrag. Både från socialdemokratiskt och borgerligt håll framhölls betydelsen av en reformpaus. Och det fanns ingen pådrivande kraft för en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring. Inom LO tog de flesta förbund, däribland metallarbetarna, avstånd från obligatoriet och förordade en utbyggd frivillig försäkring¹¹. Samma mycket bestämda inställning hade samorganisationen. Även om endast fem arbetslöshetskassor upprättats av tjänstemannaorganisationer framhöll TCO i sitt remissyttrande att det ur tjänstemännens synvinkel inte fanns något behov av en obligatorisk arbetslöshetsförsäkring¹². Det var den frivilliga försäkringen som borde effektiviseras.

3. 1950-talet

Arbetslöshetskassornas samorganisation agerade mycket aktivt efter krigsslutet för att förbättra förutsättningarna för den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Inte minst krävdes högre ersättningar och höjda statsbidrag. Ett flertal uppvaktningar och påtryckningar gjordes hos socialdepartementet, men också hos finansministern. För samorganisationen var det en försvårande omständighet att obligatoriefrågan först måste färdigbehandlas. Då denna fråga väl kommit ur vägen blev nästa stötesten den kärva statsfinansiella situationen. Denna i sin tur ledde till ett reformstopp och sträng återhållsamhet med statliga medel. En statlig besparingsutredning hade dessutom tillsatts. I januari år 1951 framhöll socialminister Gustav Möller att den centrala frågan inte var hur arbetslöshetsförsäkringen skulle kunna förbättras utan hur man skulle göra den billigare för statsverket¹³. Efter en regeringsombildning hösten 1951 gjordes förnyade framstötter, som gav en positiv effekt¹⁴. En statlig utredning tillsattes för att göra en översyn av arbetslöshetsförsäkringen.

1951 års utredning om arbetslöshetsförsäkring publicerade sitt slutbetänkande 1955¹⁵. Utredningen arbetade snabbt och redan 1952 presenterades ett stencilerat förslag till förbättringar av försäkringsersättningen och den maximala dagsättningen borde höjas från 8 till 20 kronor. En enhällig riksdag beslutade om höjningen¹⁶. Höjningen skall ses i relation till att den genomsnittliga dagsförtjänsten för en industriarbetare uppskattades till 30 kronor och till att det dåvarande kommunala kontantunderstödet gav mer än försäkringens maximibelopp. Även det dåvarande fattigvårdsunderstödet gav mer, särskilt i storstäderna. Statsbidragen till kassorna ökades i samband med ersättningshöjningarna.

Slutbetänkandet (SOU 1955:27) innehöll främst en rad tekniska förändringar i kassaförordningen. Begreppet "försäkringsår" infördes (1/8 – 31/7) och tillsynsmyndigheten (Arbetsmarknadsstyrelsen) gavs befogenhet att, efter särskild prövning, tillåta en utsträckning av ersättningstiden från 156 till 210 dagar. Den här möjligheten var främst tänkt för kassor med relativt få men långvariga arbetslöshetsfall. Förslagen sågs inte som kontroversiella av riksdagen¹⁷.

Omfattningen av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen ökade under 1950-talet. År 1950 fanns 37 kassor med något över en miljon medlemmar. Motsvarande siffror för försäkringsåret 1959/60 var 47 kassor med över 1,3 miljoner försäkrade. Det är nog ingen överdrift att påstå att

arbetslöshetsförsäkringen fick ett genombrott efter riksdagsbeslutet 1953. För fackförbund, som tidigare på grund av låg arbetslöshet eller av ideologiska skäl¹⁸, motsatt sig bildandet av en arbetslöshetskassa stärktes incitamenten att upprätta en kassa. Till denna grupp hör tobaksarbetarna, pappersindustriarbetarna och syndikalisterna. Samtliga förbund inom LO som organiserade industriarbetare hade en arbetslöshetskassa strax efter riksdagsbeslutet 1953.

De statliga insatserna i form av statsbidrag hade ökat sedan krigsslutet¹⁹. År 1945 utgjorde statsbidragens andel av kassornas inkomster ca 30 procent. Under den ekonomiska avmattning, som rådde i slutet av 1950-talet kom siffran att överstiga 50 procent. Tidigare hade alltså merparten av försäkringen finansierats genom egenavgifter.

Vid sidan av arbetslöshetsförsäkringen fanns ett behovsprövat kommunalt kontantunderstöd till arbetslösa till vilket kommunerna kunde få statsbidrag. Denna understödsform hade tillkommit redan 1914. Efter andra världskriget var omfattningen blygsam; det rörde sig om några hundra personer om året bortsett från avmattningen åren 1957-59, då siffran översteg ett tusen personer. År 1963 var det endast 8 kommuner som hade denna stödform.

Socialvårdskommittén hade i sitt betänkande om socialhjälp (SOU 1950:11) föreslagit att det kommunala kontantunderstödet skulle avskaffas. Riksdagen beslutade emellertid att kontantunderstöden skulle finnas kvar, men att maximalt understöd skulle vara klart lägre än ersättningen från arbetslöshetskassa²⁰.

4. 1960-talet: Struktumvandling och långtidsarbetslöshet

Under 1950- och 60-talen var arbetslösheten generellt sett låg. En aktiv arbetsmarknadspolitik, med tonvikt att underlätta rörligheten på arbetsmarknaden började på allvar att utvecklas under konjunkturavmattningen 1958-59. Den nya arbetsmarknadspolitiken och den generellt sett låga arbetslöshetsnivån innebar emellertid inte att problem med arbetslöshet försvann. Inte minst skapade struktumvandlingen problem inom vissa branscher och regioner. Textilindustrin samt skogslänen var speciellt drabbade. Särskilt den äldre arbetskraften fick känna av långvarig arbetslöshet. Införandet av möjligheten att utöka arbetslöshetskassornas ersättningstider från 156 till 210 dagar skall ses mot denna bakgrund. Efter 1965 förvärrades situationen och antalet personer, som berördes av nedläggning eller driftinskränkning mer än fördubblades åren 1966-68 jämfört med 1960-talets första år²¹.

På initiativ av samorganisationen²² tillsattes en ny utredning för översyn av arbetslöshetsförsäkringen i september år 1960. Utöver en mer teknisk översyn gällande försäkringens anpassning till femdagarsveckan så skulle utredningen undersöka vilka grupper, som fortfarande stod utanför försäkringen och föreslå åtgärder för att dessa grupper skulle omfattas. Viktigt var också att se över kompensationsnivån och ersättningstidens längd. I utredningen ingick företrädare för fyra kassaförbund, däribland samorganisationens ordförande. Betänkandet presenterades 1963.

Enligt 1960 års arbetslöshetsförsäkringsutredning borde den maximala kompensationsnivån höjas till 40 kronor per dag (vid femdagarsvecka), ersättningstiden förlängas från 26 till 30 veckor och statsbidraget förbättras²³. Utredningen kunde konstatera, med utgångspunkt i 1960 års folkräkning, att 48,5 procent av samtliga förvärvsarbetande var arbetslöshetsförsäkrade. Frågan om bildandet av en erkänd arbetslöshetskassa för arbetstagare inom områden där kassa saknades hade övervägts. Utredningen menade dock att drivandet av en sådan kassa skulle vara förenat med

alltför stora administrativa svårigheter och kostnader. Riksdagen beslutade i allt väsentligt enligt utredningens förslag²⁴.

Intressant i betänkandet är en reservation från centerpartisten Torbjörn Fälldin. Med tanke på att många står utanför försäkringen så vore, enligt Fälldin, en allmän arbetslöshetsförsäkring den effektivaste lösningen. Försäkringen borde utformas som en allmän grundförsäkring med enhetsersättning och omfatta i princip alla arbetsföra. Hur denna skulle finansieras nämns inte explicit, men allmänna skatter eller icke- riskdifferentierade avgifter torde ha avsetts. Utöver grundförsäkringen föreslogs en frivillig tilläggsförsäkring av samma typ som den existerade frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Egenavgifter och skatter ses, liksom i det existerande systemet, som finansieringskällor. Fälldin efterlyste en skyndsam utredning och hans reservation blev startskottet för diskussioner och förslag.

Att obligatoriefrågan blev högaktuell visade sig direkt i samband med riksdagens behandling av utredningsförslaget, där de borgerliga partierna motionsvägen önskade en utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring²⁵. Riksdagsutskottet menade att alla som blev arbetslösa borde få sin försörjning tryggad på ett tillfredställande sätt. Frågan om en allmän arbetslöshetsförsäkring borde utredas²⁶. Även SAF föreslog i sitt remissyttrande över utredningen att en allmän arbetslöshetsförsäkring skulle utredas. Som svar på förnyade motioner år 1966 kunde riksdagsutskottet hänvisa till att den begärda utredningen tillsatts²⁷. Pressen på ännu en utredning kom inte bara från politiker. En arbetsmarknadspolitisk utredning, som arbetat parallellt med försäkringsutredningen, föreslog i ett betänkande 1965²⁸ att frågor om bättre försäkringsskydd och om förtidspension till äldre orsbundna arbetslösa i glesbygd skulle utredas särskilt.

En ny utredning, benämnd KSA-utredningen, tillsattes alltså med uppgift att se över kontantstöden vid arbetslöshet. I direktiven hette det att utredningen borde vara förutsättningslös. Stor vikt borde emellertid läggas vid de existerande arbetslöshetskassornas erfarenheter och det måste kunna företas starka skäl om "ett försäkringssystem som har visat sig vara så värdefullt helt skall överges"²⁹. Skulle utredningen föreslå att någon form av obligatorisk arbetslöshetsförsäkring införs, så borde möjligheten att samordna den med den frivilliga försäkringen undersökas.

KSA-utredningen fick våren 1967 i tilläggsdirektiv att med förtur lägga förslag till stödformer för äldre arbetslösa. Senare under året kom ett delbetänkande³⁰. Förslagen accepterades senare av riksdagen³¹. För äldre arbetslösa (60-66 år), som var försäkrade förlängdes ersättningstiden med 300 dagar och denna förlängning finansierades till 93 procent av skattemedel. För utförsäkrade skulle ett skattepliktigt s.k. omställningsbidrag med 800 kronor i månaden utgå. Samtidigt höjdes den maximala dagpenningen till 50 kronor. De, som inte tillhörde någon arbetslöshetskassa, fick omställningsbidraget efter en väntetid om två månader.

Svårigheterna för den äldre arbetskraften var mycket uppmärksammade både inom och utanför riksdagen under senare halvan av 1960-talet. Enligt LO berodde svårigheterna för de äldre främst på strukturförändringarna i näringslivet och på den tekniska och organisatoriska utvecklingen inom företagen. Arbetsgivarna borde därför ta ett större ansvar för att förbättra de äldres sysselsättningsituation. LO:s syn präglade det förstärkta anställningsskyddet för äldre arbetskraft, som riksdagen beslutade 1971³². Med "äldrelagen" fick äldre arbetstagare en längre uppsägningstid och därmed också lön under en längre tid efter det att de blivit uppsagda. För att förhindra att arbetsgivarna i stället för uppsägning tillgrip permittering infördes samtidigt en lagenlig permitteringslön. Denna innebar att arbetsgivarna hade att betala full lön vid permitteringar som översteg 14 dagar i följd eller sammanlagt 30 dagar under ett kalenderår. 30-

dagars regeln tillkom för att omöjliggöra för arbetsgivarna att undkomma sina förpliktelser genom en rad korta permitteringar. Lagenlig permitteringslön, som en form av kontantstöd vid arbetslöshet, tillkom alltså för att inte anställningsskyddet för de äldre skulle sättas ur spel.

5. 1960-talet: Avtalsenlig permitteringslön och avgångsersättning

Fram till 1960-talet hade kontantersättningar till arbetslösa kommit från arbetslöshetsförsäkring och i mindre utsträckning i form av kommunalt kontantunderstöd. Under 1960-talet beslutades om avtalsbestämda ersättningar.

Centrala förhandlingar mellan LO och SAF på 1950-talet hade praktiskt taget endast gällt löner. Med 1960-talet skedde en påtaglig förändring. Då hade den solidariska lönepolitiken med centrala förhandlingar slagit genom. Genom solidarisk lönepolitik eftersträvades lika lön för lika arbete; lönen skall inte vara beroende av det enskilda företags lönsamhet. I begreppet ”lön” ingår då olika sociala förmåner knutna till anställning. Andra lösningar än de som bygger på centrala förhandlingar tenderar ge ojämna sociala förmåner liksom en ojämn lönestruktur i övrigt beroende på olika gruppers förhandlingsstyrka. Inom LO hade kring 1960 trygghetsfrågor alltmer aktualiserats och att utjämna skillnader mellan privatanställda arbetare och tjänstemän fick hög prioritet. I avtalsrörelsen 1961/62 tillkom en avtalsbaserad tjänstegrupplivförsäkring (TGL), den första centrala avtalsförsäkringen inom LO-området. En sådan försäkring hade tidigare kommit privattjänstemännen till del efter de pensionsförhandlingar som följde på 1959 års ATP-beslut.

Permitteringsfrågan blev aktuell bl.a. i samband med konjunkturavmattningen under senare delen av 1950-talet, då antalet permitteringar ökade. Frågan kom att behandlas vid 1961 års LO-kongress³³. Permittering innebär att anställda blir arbetslösa, men att de fortfarande har kvar sin anställning. Endast timanställda, dvs. arbetare, kunde permitteras och alltså inte månadsavlönade, dvs. i princip tjänstemän. Här fanns ett rättviseargument mot att permittera arbetare. Den som permitterades kunde få ersättning från arbetslöshetskassan, men först efter en karenstid på en vecka, under vilken ingen inkomst erhöles. Ett annat tydligt argument från arbetarhåll var att arbetsgivarna genom en permittering övervältrade kostnader på arbetslöshetskassorna. Detta i sin tur innebar att arbetslöshetskassorna fick finansiera företagens ”labour hoarding”. Inom de grafiska facken och inom skoindustrin³⁴ tilläts av dessa skäl inte permitteringar och detta ansågs ha skapat stabilare förhållanden inom företagen och tryggare anställningsvillkor. På ett mer allmänt plan kunde det hävdas att en i stort sett full sysselsättning efter kriget och satsningen på rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik stred mot att företagens ”labour hoarding” subventionerades av arbetslöshetsförsäkringen.

I en rapport till LO:s kongress 1961³⁵ föreslogs riktlinjer i permitteringsfrågan. Från arbetstagersynpunkt, hette det, kan värdet av permitteringar principiellt ifrågasättas. Men det var svårt att helt utmönstra permitteringar. Om uppsägning tillgrips i stället för permitteringar så kan det bli problem på en ort med bara en industri och där omflyttningsmöjligheterna är begränsade. Med hänsyn härtill föreslogs att arbetsgivarna skulle betala lön under en kort permitteringsperiod upp till två veckor. Härigenom skulle man kunna komma till rätta med permitteringarnas avarter. LO skulle alltså i kommande förhandlingar med SAF driva frågan om permitteringslön.

En annan trygghetsfråga som aktualiserades vid 1961 års LO-kongress gällde avgångsvederlag³⁶. Detta skedde sedan textilarbetareförbundet motionerat om att LO och SAF borde ingå en central överenskommelse om en sådan ersättning. Det är ingen tillfällighet att just textilarbetarna aktualiserade frågan om avgångsvederlag. Inom textilindustrin hade det skett en snabb

strukturuomvandling under 1950-talet och medelålders och äldre arbetare var speciellt drabbade³⁷. Under senare delen av 1950-talet hade det vuxit fram en praxis om avgångsvederlag inom textilindustrin, men det var arbetsgivarna som ensidigt bestämde dessa vederlag; villkor och ersättningsbelopp var godtyckliga. Frågan borde därför, enligt textilarbetarna, regleras avtalsvägen. Kongressen var enig om att LO skulle verka för avgångsvederlag, men man ville hålla dörren öppen för att alternativt gå fram lagstiftningsvägen.

De trygghetsförhandlingar, som senare inleddes med arbetsgivareföreningen, tog upp en rad trygghetsfrågor. Det blev en mycket komplicerad och svår avtalsrörelse. Bl.a. krävde LO sjuklön under sjukförsäkringens karenstid. Här var emellertid arbetsgivarmotståndet kompakt. För LO hängde frågorna om permitteringslön och avgångsvederlag samman. Någon gränsdragning mellan permitterade eller uppsagda borde inte göras utan en karensdagslön borde införas (alltså motsvarande sjuklön) så att företag inte skulle ges incitament att genomföra (onödiga) uppsägningar i stället för permitteringar och vice versa. För en sådan karensdagslön blev likaledes arbetsgivarmotståndet kompakt³⁸. Även i fråga om avgångsvederlagen intog SAF först en negativ hållning. Motståndet kom från de branscher som såg sig som enbart betalande. Avgångsvederlag, som de såg det, borde avgöras i branschvisa uppgörelser. Permitteringslön kunde dock SAF acceptera. Men det var dock inte självklart hur ett sådant system rent konkret skulle utformas.

Efter en seg process gick SAF slutligen med på att inrätta en fond för avgångsvederlag. Hotet om att LO i annat fall skulle gå fram lagstiftningsvägen spelade säkerligen in här. Utbetalningar från fonden skulle påbörjas 1965 och ersättning skulle utgå till den som blivit arbetslös, fyllt 50 år och varit anställd minst 10 år i företaget.

Enligt överenskommelsen mellan LO och SAF utgick permitteringslön under högst 10 dagar per försäkringsår. För arbetslöshetsförsäkrade utgick permitteringslön endast under karenstiden. Permitteringslön utbetalades endast för hela arbetsdagar. En förutsättning för rätt till permitteringslön var att arbetstagaren varit anställd i företaget minst nio månader.

En principiellt viktig fråga som bekymrade parterna var om karenstid inom arbetslöshetsförsäkringen kunde vara fullgjord om den arbetslöse får permitteringslön eller avgångsersättning. I princip gäller, givetvis, att den som uppbär lön från sin arbetsgivare inte får räkna dessa dagar som karenstid. SAF och LO uppvaktade regeringen, och LO ordföranden motionerade i riksdagen³⁹. Riksdagen intog ståndpunkten att permitteringslön och avgångsvederlag inte kunde anses som lön. Utskottet framhöll att eftersom arbetslöshetsförsäkringen inte ger full kompensation så ligger det i det allmänna intresset att uppmuntra parterna på arbetsmarknaden att vid sidan av arbetslöshetsförsäkringen införa kompletterande ersättningsformer. Dessa avtalsförmåner fick inte påverka försäkringsersättningen⁴⁰.

Strukturuomvandlingen var fortsatt snabb under senare delen av 1960-talet med åtföljande problem för medelålders och äldre arbetskraft. Detta ledde efter 1965 till en intensiv debatt om avgångsbidrag och krav på bättre förmåner. På fackliga kongresser och i fackliga tidskrifter fick frågan en annan aktualitet än tidigare⁴¹. Avgångsersättningen utbetalades till att börja med endast till dem som blivit arbetslösa. Omkring 1965 aktualiserades frågan om ersättning skulle utgå oberoende av om en uppsägning leder till arbetslöshet eller ej. Textilarbeterförbundet, som gått i bräsch då det gällt avtalsbestämda avgångsersättningar, hävdade nu att ersättning skulle utgå oberoende av eventuell arbetslöshet⁴². Lång och trogen tjänst borde belönas och oberoende av om man får ett nytt arbete eller ej uppstår ekonomiska besvärigheter. Det man syftade på var att en övergång till nytt arbete ofta ledde till en sänkning av inkomsten. Dessutom kunde det uppstå kostnader för resor för den som flyttar till annan ort.

Att avgångsbidrag skulle kunna utgå med i förväg bestämda belopp, alltså oberoende av arbetslöshet, möjliggjorde en försäkringsmässig lösning. Detta blev också innehållet i det avtal som slöts 1966⁴³. En ny avtalsförsäkring, AGB-försäkringen, kom att gälla från och med 1967. Enligt försäkringsvillkoren krävdes 10 års anställningstid och att summan av ålder och anställningstid uppgick till minst 65 år. Samtidigt infördes två bidragsformer. A-beloppet utgick med 100 kronor för varje fullt anställningsår i företaget och var oberoende av arbetslöshet. Det andra bidraget, B-beloppet, utgick till den som blev varaktigt arbetslös (för den som fyllt 62 år krävdes inte arbetslöshet). Maximalt 6 000 kr kunde utbetalas i form av B-belopp. Försäkringen administrerades av det partsägda försäkringsbolaget AFA, som efter uppgörelsen tog över avgångsvederlagsfonden.

I samband med uppgörelsen 1966 ingick LO och SAF med en skrivelse till regeringen, i vilken det hemställdes om skattebefrielse för AGB-försäkringen och för förmånen av försäkring, dvs. att arbetsgivaren betalar premien. Beslutet i riksdagen blev att A-beloppet, måste beskattas men att B-beloppet blev skattefritt p.g.a. som det hette ”ömmande omständigheter”, dock upp till ett maximum av två basbelopp⁴⁴. Även premien skattebefriades. Några år senare blev motsvarande avgångsersättning skattebefriad också för statens arbetare⁴⁵.

Till LO-kongressen 1966 hade en rapport utarbetats om den tekniska utvecklingens konsekvenser för arbetskraften⁴⁶. Här berördes också den då nya AGB-försäkringen. Den ansågs dock fortfarande alltför begränsad i fråga om belopp, ålder och anställningstid och borde utvecklas i olika avseenden. På kongressen uppmanades LO-folket av dåvarande finansministern Gunnar Sträng att ägna särskild omsorg åt avgångsbidragen i kommande avtalsuppgörelser⁴⁷. Förstärkt arbetsmarknadspolitik i all ära, menade finansministern, men i många fall finns det hinder i vägen för en snabb och friktionsfri omställning. Även på socialdemokraternas extra kongress 1967 behandlades frågan om avgångsvederlag⁴⁸. Om frågan inte på ett tillfredsställande sätt kunde lösas avtalsvägen så borde lagstiftning övervägas enligt partistyrelsen.

Inför kommande avtalsförhandlingar ämnade LO satsa på förbättringar både av AGB och permitteringslönen. LO-ordföranden Arne Geijer ville ha en AGB, som utgick från första anställningsåret och inte var bundet av någon åldergräns. Enligt Geijer borde alla som mist sitt arbete få lön under fem dagar, dvs. under karenstiden i arbetslöshetsförsäkringen⁴⁹. Trygghetsfrågorna inför förhandlingarna var högt prioriterade av LO.

Förhandlingarna blev långdragna och slutfördes 1969⁵⁰. Arbetsgivarna var, väl medvetna om trygghetsfrågornas köpvärde, positiva till förbättringar av AGB-försäkringen och permitteringslönen. För AGB-försäkringen innebar detta bättre villkor som krav på enbart fem års anställning för dem som fyllt 50 år och att summan av anställningsår och levnadsår sänktes från 65 till 60 år. En annan för arbetstagarna viktig förbättring var att villkoret att ha arbetat en viss tid i ett enskilt företag ersattes med arbete i branschen. Bakgrunden till denna förändring var att arbetare som drabbats av driftsinskränkning ibland kunde få nytt arbete inom ett annat företag i samma bransch, men därefter bli uppsagda på nytt. Detta var krav särskilt från beklädnadsfacken⁵¹. Förbättringarna liksom effekterna av konjunkturavmattningen 1966-68 ledde till en ökning av arbetsgivaravgiften från 21 till 50 kronor.

Permitteringslönen var en annan viktig fråga. Permitteringslönen var en komplicerad ersättning; permitteringar kunde nämligen effektueras på olika sätt exempelvis som enskilda dagar över en längre period (så att karenns kanske måste genomgå om det blev aktuellt med försäkringsersättning) eller som del av dag (permitteringslön utgick enbart för hela dagars

permittering). Att företag under konjunkturavmattningen permitterade del av dag för att undvika permitteringslön uppmärksammades⁵². Förhandlingarna resulterade i att permitteringslön också skulle utbetalas del av dag.

För privattjänstemännen aktualiserades på allvar problem med driftsinskränkningar och företagsnedläggningar under konjunkturavmattningen 1966-68. Arbetslösheten bland tjänstemän var tidigare mycket låg. Även om tjänstemännens arbetslöshet efter 1965 var lägre än för arbetarna så uppfattades utvecklingen som mycket hotfull. Inte minst drabbades äldre tjänstemän och åtskilliga artiklar i förbundspressen ger en fingervisning om problemets allvar⁵³. ”Den trygga tillvaron för tjänstemän luckras upp mer och mer” hette det 1967 i SIF:s tidskrift *Industritjänstemannen*⁵⁴.

År 1967 kom en motion till industritjänstemännens (SIF:s) riksstämma att man i kommande förhandlingar borde ta upp frågan om avgångsvederlag⁵⁵. På stämman diskuterades om ett avtalsbaserat system med avgångsvederlag skulle införas i stället för den ordning som då rådde, nämligen att arbetsgivarna betalade avgångsvederlag efter förhandling i varje fall. Detta ansågs ge mer än en central överenskommelse. Men nyligen hade riksdagen beslutat om den partiella skattefriheten för AGB-försäkringen, något som sågs som positivt, och en central avtalsersättning sågs som tryggare om företaget i fråga sattes i konkurs. Stämman tog inte ställning i sakfrågan utan tillsatte en utredning. Resultatet blev att SAF och SIF tillsatte en gemensam arbetsgrupp för trygghetsfrågor i början av 1969. Till gruppen anslöts senare representanter för arbetsledarna (SALF) och civilingenjörerna (CF).

Tjänstemännens avgångsersättning (AGE) beslutades 1969 och trädde i kraft 1970⁵⁶. Två trygghetsfonder, en för industrin och en för handeln (1970), inrättades som privattjänstemän kunde få avgångsersättning från. Till skillnad från AGB var AGE ingen försäkring. Förutsättningen för ersättning var att tjänstemannen fyllt 40 år, varit anställd vid företaget i minst fem år och att friställningen lett till arbetslöshet. Ersättningsbeloppet sattes särskilt för varje arbetstagare i relation till tjänstemannens beräknade inkomstbortfall och någon övre gräns fastställdes inte. Det blev alltså en annan nivå på dessa utbetalningar än på AGB:s B-belopp. AGE blev emellertid en skattepliktig inkomst⁵⁷. Detta skapade irritation hos tjänstemännen⁵⁸.

Tjänstemännens AGE kom att ingå i det trygghetsavtal som SAF slöt med den då nybildade Privattjänstemannakartellen (PTK) 1973. Trygghetsavtalet innebar bl.a. att ett trygghetsråd inrättades och en trygghetsfond infördes. Motsvarande skedde för handelstjänstemännen. De fyra fonder, som nu tillskapats för privattjänstemän, slogs 1974 samman till Tjänstemännens Trygghetsfond⁵⁹.

Trygghetsrådet skulle hjälpa uppsagda tjänstemän och utforma individuellt anpassade stödinsatser. Tillkomsten av trygghetsavtalet skall ses mot bakgrund av en ökad arbetslöshetsrisk för tjänstemän och att arbetsförmedlingen ansågs mindre lämplig att bistå arbetslösa tjänstemän. Trygghetsavtalet är intressant såtillvida att det representerade en ny utveckling mot en avtalsenlig eller, om man så vill, privatiserad arbetsmarknadspolitik.

6. 1970-talet – mer av trygghet

I början av 1970-talet arbetade två utredningar med frågor av relevans för arbetslöshetsförsäkringen. Den viktigaste var KSA-utredningen, som presenterade sitt betänkande 1971⁶⁰. Utredningen konstaterade att långtidsarbetslösheten hade ökat och att äldre arbetskraft

särskilt drabbats. Därför hade utredningen tidigare föreslagit (och riksdagen beslutat om) förlängd ersättningstid för äldre arbetslösa och ett särskilt skattefinansierat omställningsbidrag. Nu föreslogs en generell förlängning av försäkringsersättningen (till 300 dagar och till 450 dagar för dem som fyllt 55 år) samt att det kommunala kontantstödet och omställningsbidraget skulle utmönstras. Dessas funktion skulle övertas av ett kontant arbetsmarknadsstöd (KAS). KAS skulle emellertid bli mer generellt än så. Fyra kategorier arbetslösa tänktes omfattas av KAS. En första kategori bestod av arbetande som inte var medlemmar i en erkänd kassa. Till den andra kategorin hörde kassamedlemmar som inte uppfyllde medlemsvillkoret (som var 12 månaders medlemskap för rätt till ersättning). I den tredje kategorin ingick ny- eller återinträdande på arbetsmarknaden. Den fjärde kategorin var utförsäkrade kassamedlemmar, som uppnått 55 års ålder.

Frågan om en allmän och obligatorisk arbetslöshetsförsäkring var högt uppe på den politiska agendan. KSA-utredningen tog avstånd från en sådan modell och för att täcka in grupper, som stod utanför försäkringen erbjöds dessa det kontanta arbetsmarknadsstödet. Det kunde, som nämnts, röra sig om personer, som inte uppfyllde försäkringsvillkoren, var utförsäkrade eller inte var medlemmar i en arbetslöshetskassa. Ersättningen för KAS-berättigade var klart lägre än för försäkrade och ersättningstiden kortare (150 dagar och 300 dagar för dem som fyllt 55 år). För dem som fyllt 60 år kunde dock ersättning utgå fram till ålderspension.

KSA-utredningen föreslog också att arbetsgivarna skulle svara för en del av finansieringen av det nya systemet. Vidare föreslogs att karensvillkoret skulle slopas. Ett motiv var att karensdagarna inom sjukförsäkringen tagits bort fr.o.m. 1967. Det starkaste motivet sammanhängde emellertid med samspelet mellan lagfästa åtgärder och avtalsenliga. År 1969 hade LO och SAF tillsatt en gemensam arbetsgrupp för översyn av permitteringslönereglerna⁶¹. KSA-utredningen hade haft informella överläggningar med arbetsgruppen och då informerats om att parterna träffat en preliminär överenskommelse om vederlag under högst tre dagar i samband med permittering eller uppsägning. En sådan ersättning hade stått på LO:s agenda sedan början av 1960-talet. För arbetslöshetsförsäkringen skulle detta innebära att ett slopande av karensen (som var fem dagar) skulle ge en begränsad kostnadsökning. Utredningen hade inte varit beredd att slopa karensdagarna om denna preliminära överenskommelse inte hade ingåtts.

Arbetsgivarrepresentanten i utredningen reserverade sig. Enligt honom hade utredningen ofullständigt analyserat möjligheten till en allmän arbetslöshetsförsäkring administrerad av de allmänna försäkringskassorna. Reservationen gällde också överförsäkringsmarginalen, som utredningen föreslagit sänkt till fem procent (alltså att ersättningen maximalt skulle kunna utgå med 95 procent) och att arbetsgivaravgifter i viss utsträckning skulle bidra till försäkringens finansiering. Detta var argument, som också framkom i arbetsgivareföreningens remissvar⁶². SAF menade dessutom att det vilande förslaget om ersättning vid uppsägning och permittering skulle sättas i fara vid ett beslut om arbetsgivaravgiften. Det var, enligt SAF, principiellt felaktigt att ta ut en kollektiv arbetsgivaravgift till en frivillig försäkring, vars förmåner inte kom alla till del.

Innan riksdagen kunde ta ställning till KSA-utredningens förslag avvaktades en utredning om beskattad ersättning bl.a. från arbetslöshetsförsäkringen. Redan 1948 hade frågan om beskattning av ersättningar från arbetslöshetskassa föreslagits av en beskattningsutredning⁶³. LO:s ordförande Axel Strand, som var ledamot i utredningen, reserverade sig mot förslaget⁶⁴. Enligt Strand skulle beskattning innebära en stor apparat för kontroll av mycket obetydliga understödsbelopp. Arbetslöshetskassornas samorganisation avstyrkte kraftfullt beskattning av ersättningen. Skattefriheten kom att bestå både för arbetslöshetsersättning och sjukpenning⁶⁵. När löneinkomster och ersättningar höjdes aktualiserades skattefrågan på 1960-talet för både arbetslöshetsförsäkringen och sjukförsäkringen. Den progressiva inkomstskatten kunde leda till höga marginaleffekter. Detta i sin tur innebar att en skattevinst uppstod för arbetslösa eller sjuka

på grund av lönebortfallet. Då denna skattevinst adderas till den skattefria ersättningen kunde det bli en icke avsedd överkompensation, alltså att den reella kompensationen översteg 100 procent. För arbetslöshetsersättningarna var läget ytterligare komplicerat genom att ett par ersättningar var beskattade (omställningsbidraget och AGE). En utredningsman tillsattes 1970 och ett betänkande angående beskattning av ersättningar presenterades 1972⁶⁶.

Riksdagen hade alltså under 1973 att ta ställning dels till KSA-utredningens förslag dels till förslaget om beskattade förmåner⁶⁷. I allt väsentligt följdes utredningarnas förslag. Dock beslutade riksdagen att en veckas karens skulle finnas kvar inom arbetslöshetsförsäkringen. Att ta bort karenstiden ansågs innebära en alltför stor belastning på arbetslöshetskassornas ekonomi och administration⁶⁸. Maximal ersättning inom arbetslöshetsförsäkringen sattes till 11/12 av den försäkrades tidigare inkomst.

Nu var emellertid riksdagen långt ifrån enig beträffande den nya arbetslöshetsförsäkringen 1973. De tre borgerliga partierna förde motionsvägen fram krav på utredning om en allmän och obligatorisk arbetslöshetsförsäkring⁶⁹. Samma inställning framgår av deras gemensamma reservation till inrikesutskottets betänkande⁷⁰. Motiveringen var främst att en tredjedel av de förvärvsarbetande stod utanför arbetslöshetskassorna och att en stor del av dessa ej heller hade möjlighet att få kontant arbetsmarknadsstöd.

Anställningstrygghet hade aktualiserats allt mer under 1960-talet. Ett resultat var de s.k. äldrelagarna. För äldre arbetstagare innebar detta att de kunde få uppsägningslön och lagenlig permitteringslön. År 1969 tillsattes en särskild utredning angående anställningstryggheten för i princip samtliga arbetstagare, den s.k. Åmanska utredningen. Utredningen behandlade bl.a. frågan om lagenligt avgångsvederlag⁷¹. Man kunde konstatera att uppskattningsvis mer än 95 procent av de privatanställda och så gott som samtliga statligt anställda omfattades av någon form av avgångsvederlag. Frågan om trygghetsavtal för de kommunalanställda stod inför sin lösning så det behövdes, enligt utredningen, inga lagfästa avgångsvederlag. Företrädare för SAF, LO och TCO hade dessutom motsatt sig lagstiftning.

Resultatet blev lagen om anställningsskydd (LAS), som ersatte äldrelagarna år 1974. Utöver uppsägningslön kom den lagenliga permitteringslönen att omfatta samtliga löntagare. Efter riksdagsbeslutet såg huvuddragen av ersättningssystemet vid permitteringar ut på följande sätt vid engångspermittering: Dag 1-5 avtalsenlig permitteringslön, dag 6-14 arbetslöshetsförsäkring, herefter lagstadgad permitteringslön. Vid upprepad permittering tillämpades 30-dagarsregeln, dvs. arbetslöshetsförsäkringen fick svara för ersättningen dag 6-30. År 1973 hade alltså riksdagen fattat ett par viktiga beslut avseende tryggheten på arbetsmarknaden. Besluten svarade i mångt och mycket mot krav och önskemål från de fackliga organisationerna. Men dessa ville snart gå vidare.

Efter tillkomsten av ett arbetsmarknadsdepartement efter riksdagsvalet 1973 lämnade LO och TCO i februari 1974 en skrivelse till arbetsmarknadsministern med en begäran om en snar utredning om en allmän arbetslöshetsförsäkring. I skrivelsen framkom organisationernas syn på en sådan försäkring⁷². Den borde även fortsättningsvis handhas av de fackliga organisationernas kassor och den borde finansieras genom arbetsgivaravgifter i likhet med exempelvis sjukförsäkringen. I övrigt önskades ersättning enligt inkomstbortfallsprincipen och att möjligheter till riskneutrala avgifter undersöktes. Ett skäl till skrivelsen var att flera arbetslöshetskassor drabbades hårt av arbetslösheten i samband med oljekrisen 1973. Ett annat skäl var sannolikt de borgerliga partiernas aktivitet i obligatoriefrågan.

I olika riksdagsmotioner våren 1974 föreslogs en utredning om allmän, obligatorisk arbetslöshetsförsäkring⁷³. Särskilt framhölls de allmänna försäkringskassorna som lämpliga organ att administrera försäkringen och att särskilt företagare hade svårt att inrymmas i det dåvarande försäkringssystemet. Utskottet, som bland annat refererade de fackliga huvudorganisationernas skrivelse till regeringen, menade att en allmän arbetslöshetsförsäkring borde införas, men att den närmare utformningen måste utredas⁷⁴. En ny utredning tillsattes, den s.k. ALF-utredningen.

ALF-utredningen presenterade sitt betänkande 1978⁷⁵. En allmän och obligatorisk arbetslöshetsförsäkring föreslogs, administrerad av allmänna arbetslöshetskassor som inrättats i anslutning till intresseorganisationerna; alltså en ombildning av de existerande erkända arbetslöshetskassorna. En särskild kassa, avsedd främst för nytilträdande, föreslogs inrättad av arbetslöshetskassornas samorganisation. Ersättningen skulle bestå av ett grundbelopp plus 80 procent av bortfallen lön. Finansieringen lade man inte något närmare förslag om, men de försäkrade skulle inte behöva betala några egenavgifter. Den fondbildning, som fanns inom de erkända kassorna, föreslogs överlämnad till vederbörande facklig organisation.

SAF:s representant i utredningen reserverade sig på en rad punkter. Det gällde finansieringen, där utredningens förslag implicit innehöll arbetsgivaravgifter. I reservationen föreslogs de allmänna försäkringskassorna som administrativa enheter och kritiserades den föreslagna ersättningen, som de facto skulle ge en kompensation på 85-95 procent i vanliga inkomstlägen. Att de fackliga organisationerna skulle ta över kassornas fonder kunde SAF inte acceptera med hänsyn till att fonderna i stor utsträckning byggts upp med skattemedel.

ALF-utredningen kom i en tid då det rådde reformstopp och utredningen fick på så sätt samma slut som på sin tid Socialvårdskommitténs betänkande.

7. Arbetslöshetsförsäkringen

Den utan tvekan viktigaste ersättningen vid arbetslöshet har varit arbetslöshetsförsäkringen. Dess kvantitativa utveckling framgår av tabell 1.

Tabell 1 Antalet kassor och medlemmar vid årets slut

År	Antal kassor	Medlemmar i 1000-tal
1945	33	819
1950	37	1 085
1955	44	1 243
1959/60	47	1 340
1964/65	44	1 571
1969/70	48	2 166
1975	45	2 748

Källa: Statistisk årsbok, olika årgångar
Anm. Kalenderår ersatte försäkringsår 1974

Som framgår av tabell 1 har både antalet kassor och medlemmar ökat under perioden. Antalet erkända kassor var dock 1975 i stort sett detsamma som 1955. Orsaken är att det förekommit fusioner av förbund och kassor. Kassorna hade alltså i genomsnitt blivit större.

Dagersättning, ersättningstider och ersättningsvillkor utvecklades i för de försäkrade mer gynnsam riktning. Vid krigsslutet kunde dagersättningen ligga inom intervallet 2-7 kronor. Härtill kom mindre hustru- barn- och kristillägg, som sedermera togs bort. Ett maximum för dagersättningen var 4/5 för familjeförsörjare och 3/5 för övriga. Höjningen till 20 kronor/dag år 1953 innebar att detta maximum blev kvar. Några år senare, 1957, kom en maximigräns om 87,5 procent. Denna maximigräns kvarstod till 1974, då ersättningen beskattades och gränsen höjdes till 11/12 av tidigare lön.

Ersättningstiden vid krigsslutet kunde uppgå till 156 dagar (26 veckor). Efter särskilt tillstånd kunde den höjas till 210 dagar från 1957. Här förutsattes sex dagars arbetsvecka. Vid övergången till femdagarsvecka 1964 förlängdes ersättningstiden till 150 dagar (30 veckor) med möjlighet för kassorna att höja till 200 dagar efter särskilt tillstånd. Några år senare skedde en förlängning till 450 dagar för äldre arbetslösa (60+). Från 1974 hade ersättningsperioden generellt förlängts till 300 dagar och till 450 dagar för äldre (55+).

Även karensvillkoren mildrades. Vid krigsslutet krävdes sex karensdagar under en ramtid av 21 dagar. Från 1964 var karensvillkoret fem dagar under fem veckor och den s.k. engångskarensen infördes, vilket innebar att karensvillkoret endast behövde vara uppfyllt en gång under ett år. Karensvillkor är en vanlig form av självrisk inom en arbetslöshetsförsäkring. Speciellt problematiskt är det vid säsongarbetslöshet. Det har diskuterats om säsongarbetslöshet överhuvudtaget är en försäkringsbar risk⁷⁶. I Sverige, med dess klimat, var karensen för säsongarbetare uppmärksammas då 1934 års beslut togs om statsunderstödd arbetslöshetsförsäkring. Det uppdrogs åt tillsynsmyndigheten (socialstyrelsen senare arbetsmarknadsstyrelsen) att antingen utöka karensen till tre månader eller att begränsa antalet ersättningsdagar under lågsäsongen för säsongarbetslösa. Utvecklingen från 1934 innebar en rejäl minskning av säsongarbetslösheten. Detta och utbyggnaden av arbetsmarknadspolitiken ledde 1964 till att kassorna själva fick rätt att bestämma om eventuella restriktioner. I allmänhet ledde detta till att säsongrestriktioner försvann. Detta gällde inom kassor vars medlemmar haft att räkna med vinterarbetslöshet, exempelvis för byggnadsarbetarna, målarna och skogsarbetarna⁷⁷.

Ett påtagligt drag i arbetslöshetsförsäkringens utveckling har varit en ökad statsbidragsandel. Se tabell 2.

Tabell 2 Statsbidragets andel av kassornas inkomster och ersättningar

År	Andel av inkomster	Andel av ersättningar
1945	0,32	0,58
1950	0,30	0,56
1955	0,40	0,60
1959/60	0,53	0,69
1964/65	0,50	0,68
1969/70	0,68	0,69
1975	0,69	0,81

Källa: Statistisk årsbok, olika årgångar

Anm. Kalenderår ersatte försäkringsår 1974

En ökad statsbidragsandel av ersättningar innebär en motsvarande minskning av egenfinansieringen. Som framgår av tabell 2 så var skillnaden relativt stor mellan inkomst- och ersättningsandelen under de första åren. Detta kan å ena sidan ses som något positivt, nämligen

att en fondupbyggnad inom kassorna kunde ske. Nackdelen var att statsmakten under reformstoppet hotade med minskade statsbidrag. Som redovisades i avsnitt 3 såg Gustav Möller problemet som att det gällde att göra försäkringen billigare för statsverket. Härefter har någon liknande inställning inte förmärkts från regeringshåll. Statsbidraget har haft en relativt komplicerad konstruktion. Det som rent allmänt kan sägas är att statsbidraget utformats så att det gynnat kassor med högre arbetslöshet. Det har därigenom haft en viss utjämnande effekt på avgifterna.

8. Permitteringslönen

Med permittering menas att arbetsgivare på grund av arbetsbrist, driftstörning eller annan sådan omständighet inte tillhandahåller en arbetstagare något arbete. I samband härmed befrias arbetstagaren från skyldigheten att närvara på arbetsplatsen. I princip skall orsaken till permittering vara av tillfällig art. Den som är permitterad kan alltså uppfattas som korttidsarbetslös. Endast timavlönade kan permitteras. Det innebär att permitteringar i stort sett endast förkom inom LO-SAF-området.

Med en arbetslöshetsförsäkring, som finansieras med egenavgifter och/eller statsbidrag, subventioneras de företag som permitterar. De behåller sin arbetskraft, "labour hoarding", men behöver inte betala för detta. Detta ledde till att vissa fackförbund med typograferna i spetsen, helt motsatte sig permitteringar redan före andra världskriget. De fackförbund, som motsatte sig permitteringar, menade att de via sina arbetslöshetskassor fick betala permitteringarna och att företagen gavs incitament att anställa allt för många arbetare. För den enskilde arbetaren uppkom dessutom ett inkomstbortfall under karenstiden.

För de permitterade medförde utvecklingen av karensvillkoren förbättringar. Karenstiden under den här studerade perioden har i och för sig omfattat motsvarande en arbetsvecka. En viktig bestämmelse är under vilken ramtid som karensen skall fullgöras. En ytterlighet är att karensdagarna skall fullgöras i en följd. Antag i detta fall att ett företag inför fyra dagars arbetsvecka under en längre tid. I så fall kommer de permitterade överhuvudtaget inte att kvalificera sig för försäkringsersättning. I den svenska utvecklingen kom ramtiden för karens att utvidgas till fem veckor; den var då den statsunderstödda arbetslöshetsförsäkringen startade två veckor. Sedan mitten av 1960-talet gällde dessutom engångskarens, vilket innebär att ny karenstid måste genomgå först sedan ett år förflutet efter det att kassamedlemmen uppburit ersättning.

År 1964 slöts en central överenskommelse mellan LO och SAF om permitteringslön. Enligt överenskommelsen kunde permitteringslön utgå med högst tio dagar per försäkringsår. Berättigad till permitteringslön var den som haft minst nio månaders anställning hos samma arbetsgivare. Permitteringslönen utbetalades endast för hela arbetsdagar. Det var tidigare vanligt med permitteringar i samband med storhelger. Någon samlad permitteringsstatistik finns inte med undantag för helgpermitteringar. Dessa permitteringar reducerades kraftigt sedan avtalsenlig permitteringslön införts. Se tabell 3.

Tabell 3 - Helgpermitteringar 1959-1967

Slutet av år	Antal
1959	22 800
1960	14 500
1961	10 700
1962	12 600
1963	11 800
1964	900
1965	1 300
1966	5 300
1967	1 900

Källa: SOU 1971: 42 sid 198

Genom att permitteringslönen från 1964 endast utbetalades för hela dagar så visade det sig vid konjunkturavmattningen under andra halvan av 1960-talet att arbetsgivare tillhandahöll arbete under del av dag och permitterade resten av dagen. Härigenom slapp de betala permitteringslön. Inför avtalsförhandlingarna 1969 krävde därför LO, med framgång, att permitteringslön skulle kunna utgå för del av dag. För att förhindra att relativt nyanställda kunde permitteras utan lön bestämdes samtidigt att kvalifikationstiden sänktes från nio till tre månader⁷⁸.

Först i äldrelagarna sedan i lagen om anställningsskydd (LAS) kom den lagenliga permitteringslönen. LAS innehåller också andra regler av relevans för permitteringar. Bland annat skall arbetsgivarna iakttaga turordningsregler vid permitteringar.

Problematiken med permitteringslön kan illustreras av den fortsatta utvecklingen. Vid slutet av 1970-talet, efter den ”andra oljeprischocken”, hamnade den svenska ekonomin i en påtaglig lågkonjunktur. Antalet permitteringar ökade och antalet arbetslösa på grund av permitteringar blev osedvanligt många. Företagen hade med de nya reglerna incitament att permittera del av vecka eftersom arbetslöshetsförsäkringen då betalade ersättning under dag 6-30. Uppskattningsvis över 30 000 industriarbetare var korttidspermitterade med 3-4 dagars arbetsvecka vid årsskiftet 1980/81⁷⁹. De stora metallindustriarbetare- och fabriksarbetareförbundens medlemmar drabbades och dessa förbund kritiserade permitteringsbeteendet. Det framfördes olika argument. Ett byggde på rättvisa eftersom tjänstemän inte drabbades av permitteringar. Ett annat hängde samman med att förbundens arbetslöshetskassor (som ju åtminstone delvis finansierades med medlemsavgifter) utsattes för påfrestningar och att de skulle fungera som industristöd. De permitterade fick dessutom under dag 6-30 inte full kompensation för sitt inkomstbortfall. På 1981 års LO kongress aktualiserades permitteringsproblematiken och LO kom sedan att på nytt ta upp permitteringsfrågan i förhandlingar med arbetsgivarföreningen.

9. Avgångsbidrag

LO och SAF hade år 1964 enats om att inrätta en fond för avgångsvederlag. Endast de som blivit arbetslösa kunde till att börja med få ersättning. Till fonden, som administrerades av Arbetsmarknadens försäkringsbolag (AFA), skulle 0,1 procent av lönesumman betalas i form av arbetsgivaravgift. Vid mitten av 1960-talet aktualiserades frågan om avtalsenligt avgångsbidrag skulle utbetalas oberoende av om en uppsägning ledde till arbetslöshet eller ej. Företrädarna för detta synsätt, framför allt textilarbetareförbundet, menade att ”lång och trogen tjänst” borde belönas alldeles oberoende om arbetslöshet uppkommer efter en uppsägning. Dessutom kan den uppsagde få ekonomiska problem antingen denne får nytt arbete eller inte.

Att avgångsbidraget skulle kunna utgå med i förväg bestämda belopp, alltså oberoende av arbetslöshet, möjliggjorde tillkomsten av en försäkring, AGB-försäkringen. Detta skedde efter 1966 års avtalsuppgörelse. Ersättningen bestod i ett A-belopp, som utgick oberoende av arbetslöshet och ett B-belopp, som var skattefritt och utbetalades till arbetslösa. Förutsättningen för ersättningsrätt var tio års anställningstid och att summan av anställningstid och ålder uppgick till minst 65 år. Villkoren för ersättning ändrades i 1969 års uppgörelse så att kravet på anställningstid sänktes till fem år och summaregeln till 60 år. Från och med 1973 sänktes summaregeln till 50 år.

Förändringar skedde också beträffande årtalen för bestämmandet av A-beloppets storlek. Till att börja med var beloppet relaterat till anställningsår inom det aktuella företaget. Det fackliga missnöjet med denna regel baserades på att den motverkade rörligheten på arbetsmarknaden genom att den som frivilligt lämnat sitt arbete förlorar en upparbetad ersättningsrätt. Dessutom menade man att det vore rättvist om de som arbetet många år inom samma bransch (exempelvis skoidustrin) behandlas på samma sätt som dem som haft längre sysselsättning inom ett och samma företag. Redan 1969 kom parterna överens om att A-beloppet skulle utgå efter branschår och från och med 1973 kom regeln att gälla anställningar på hela den del av arbetsmarknaden där AGB-försäkring normalt tecknas. Avtalade avgångsbidragsbelopp framgår i tabell 4.

Tabell 4 - Avgångsbidrag i kronor 1965-1975

Period	A-belopp/år	B-belopp/år
1965	-----	2 500-7 500
1/1 1966-30/9 1969	100	1 500-6 000
1/19 1969-31/12 1972	100	2 500-6 000
1973-1975	100	4 500-9 000

Källa: Edebalk & Wadensjö⁸⁰ sid 32

AGB-försäkringen hade under perioden en relativt begränsad omfattning. Under åren 1970-1972 nåddes en topp då antalet ersättningsfall som mest uppgick till 13 487 personer. Övriga år har omfattningen legat kring 3 000 - 6 000 personer. Det framgår av tabell 4 att avtalssatsningarna legat på B-beloppet. För den givna arbetsgivaravgiften kan mer betalas ut i form av det skattefria B-beloppet än i form av det beskattade A-beloppet. Den här utvecklingen innebar att AGB-försäkringen allt mer kom att bli ett komplement till arbetslöshetsförsäkringen.

Avtalsenliga avgångsbidrag är ett komplement till statliga insatser och skall bidra till att kompensera friställda arbetare för välfärdsförluster. Sådana förluster kan vara både monetära och icke-monetära. Monetära förluster är inkomstbortfall och omställningskostnader. Icke-monetära förluster har karaktär av "sveda och värk" och kan sammanhånga med upplösning av tidigare kamratgrupper, med arbetslöshet osv. Rimligtvis bör avtalade förmåner inte motverka den underliggande statliga politiken. Rent principiellt fanns en sådan motverkan inom AGB-försäkringen så länge ersättning utgick efter företagsår och branschår. Den officiella arbetsmarknadspolitik skulle bland annat stimulera rörligheten på arbetsmarknaden. Men "företagsår" och "branschår" som bestämmande för A-beloppet kan förväntas hämma rörligheten från stagnerande till expansiva företag respektive branscher. Den som är aktiv i sitt arbetssökande och skaffar ett nytt arbete i ett nytt företag respektive bransch bestraffas, medan den som stannar kvar i en kanske lågavlönad och lågproduktiv verksamhet gynnas. Avskaffandet av branschår 1973 gjorde att AGB-försäkringen bättre kom att harmoniera med arbetsmarknadspolitikens intentioner.

10. Aktörerna

Inom den svenska fackföreningsrörelsen började arbetslöshetskassor att bildas av förbund redan på 1890-talet⁸¹. Det fanns en rad motiv för förbunden att upprätta arbetslöshetskassor. Ett motiv var att med löfte om ersättning vid arbetslöshet värva nya medlemmar till organisationen. Ett annat motiv var att hålla kvar arbetslösa i förbundet⁸². Ett tredje motiv ligger nära den fackliga huvuduppgiften, nämligen att bevaka lönerna. Den arbetslöse, som stod utan ersättning kunde vara beredd att ta arbete till en lön under den avtalade, vilket innebar att lönen kunde sänkas för samtliga medlemmar. Med arbetslöshetsersättning stärktes den arbetslöses motståndskraft mot lönesänkning och, med söketeorins termer, den individuella kostnaden för arbetslöshet minskade och söktider kunde förlängas. Det var de fackliga organisationerna som bestämde innebörden i det viktiga begreppet ”lämpligt arbete”. Berättigad till arbetslöshetsersättning är den som är arbetslös och inte kan få ett lämpligt arbete. Detta innebar exempelvis att de fackliga organisationerna kunde bestämma att ett dåligt avlönat arbete var olämpligt och att ersättning kunde utgå om en arbetare lämnade eller vägrade anta ett sådant arbete. I vissa fall tillämpades detta så att samtliga arbetare fick högre lön eftersom arbetsgivarna fick svårigheter att rekrytera arbetskraft då den fackliga organisationen höll tillbaka arbetskraftsutbudet genom arbetslöshetskassan⁸³. Arbetslöshetskassornas verksamhet ligger alltså nära den fackliga kärnverksamheten.

Då kassorna inte hade något statsbidrag tömdes de snart vid en lågkonjunktur. Krav restes på statsbidrag, men först 1934 fattade riksdagen ett beslut om statsbidrag till ”erkända arbetslöshetskassor”. Bidragen var emellertid, som tidigare nämnts, förbundna med så strama villkor att de flesta förbund avstod. Vid slutet av andra världskriget hade många LO-förbund inte en erkänd arbetslöshetskassa. Den svaga omfattningen var ett skäl till att obligatoriefrågan då hade hög aktualitet.

LO och samorganisationen hade olika syn på obligatoriet direkt efter kriget. Samorganisationen var en klar företrädare för att den frivilliga kassarörelsen skulle förstärkas och utvecklas⁸⁴. LO förordade däremot obligatoriet. Detta framkommer i behandlingen av den motion som handelsarbetarna lämnade till 1946 års LO-kongress i vilken föreslogs ett bibehållande av de erkända kassorna. LO-kongressen gick inte helt handelsarbetarna till mötes, man ville tydligen inte binda upp sig. Det ansågs olämpligt att uttala sig om ett viss administrativt förfarande innan förslaget i sin helhet var känt. I sitt remissyttrande över Socialvårdskommitténs betänkande tog sedan LO centralt principiell ställning för obligatoriet. LO:s inställning framgår också av en kommentar i tidskriften Fackföreningsrörelsen 1948. Tidskriften konstaterade att arbetslöshetsförsäkringen genomgått två stadier ”och nu står vi inför den tredje etappen: obligatorisk arbetslöshetsförsäkring”⁸⁵. Man tillägger att tidpunkten, och detta var hösten 1948, var mycket lämplig.

Meningarna inom LO var emellertid delade. Ett par förbund var ideologiska motståndare till facklig hjälpverksamhet (t.ex. pappersindustriarbetarna som inrättade en arbetslöshetskassa först 1954); andra hade en mycket liten arbetslöshet och var av det skälet ointresserade av att bilda en erkänd kassa (t.ex. kommunalarbetarna vars erkända kassa tillkom först 1964). Litograferna var ett förbund, som länge haft en egen arbetslöshetskassa, men som vägrade att inordna sig i det statliga systemet dels på grund av ringa arbetslöshet, dels eftersom man ville behålla sin egen platsförmedling. Beslut om erkänd kassa togs av litograferna först 1959⁸⁶.

En majoritet förbund inom LO var i samband med remissutlåtandet över Socialvårdskommitténs betänkande klara motståndare till obligatoriet och speciellt det starka

metallindustriarbetareförbundet tog bestämt avstånd från LO:s yttrande⁸⁷. Då kassaförbunden växte i antal kom de att dominera LO:s inställning och efter hand märks en tydlig samsyn mellan samorganisationen och LO; den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen skulle förbättras. Det är också från detta håll som fortgående förslag till förbättringar kommit och genomdrivits. Förbättringarna skall då också ses relativt icke-försäkrade. De försäkrade fick exempelvis längre ersättningstid än dem som omfattades av KAS och de äldre försäkrade som fick förlängd ersättningstid efter riksdagsbeslutet 1968, fick denna ersättning finansierad skattevägen med 93 procent.

Det fanns en dynamik i kassabildandet inom LO-området. Då förutsättningarna för arbetslöshetsförsäkringen förbättrades fick förbund utan kassa incitament att upprätta en kassa. Men som allt fler förbund sålunda hade en erkänd kassa, fick utomstående förbund svårigheter att från kassaförbund rekrytera medlemmar, som fick arbete inom verksamhetsområdet. Detta var för många förbund en avgörande orsak till att en kassa upprättades trots ett tidigare motstånd⁸⁸. Ett mycket illustrativt exempel på denna mekanism är att syndikalisterna startade en erkänd kassa 1954, trots att de i princip var starka motståndare till facklig självhjälp⁸⁹.

Kring 1960 aktualiserades trygghetsfrågor inom LO på ett annat sätt än tidigare. Bland annat eftersträvades avtalsförmåner i form av grupplivförsäkring, sjuklön under sjukförsäkringens karenstid, avgångsbidrag och permitteringslön. År 1962 tillkom den första avtalsförsäkringen för arbetare och den gällde grupplivförsäkring (TGL). Att avtalslösningar aktualiserades kan bland annat ses mot bakgrund av att centrala politiska beslut tagits om socialförsäkringar, senast ATP-beslutet 1959. Det gällde nu att gå vidare för att förstärka tryggheten och inte minst eftersträvade LO jämställda villkor med de privatanställda tjänstemännen.

Under efterkrigstiden menade man på LO-håll att antalet "rutintjänstemän" hade vuxit och att dessas arbete inte kvalitetsmässigt skiljde sig från arbetarnas⁹⁰. Tjänstemän, som var månadsavlönade, kunde inte permitteras och de hade sjuklön under karensdagarna. Beträffande permitteringar så hade dessa skjutit i höjden under konjunkturavmattningen i slutet av 1950-talet. Permitteringar ledde till ett inkomstbortfall under arbetslöshetsförsäkringens karensdagar och till att arbetsgivarna därefter kunde övervältra kostnader på arbetslöshetskassan. Strukturuomvandlingen främst inom textilindustrin ledde till krav på avgångsbidrag, men avgångsbidrag sågs samtidigt som ett komplement till permitteringslönen. Om framgång nåddes med avgångsbidrag skulle arbetsgivarna tillämpa permitteringar i stället för uppsägningar och om framgång nåddes enbart med permitteringslön skulle det bli onödigt många uppsägningar.

Det finns en rad skäl till varför LO sökte lösa trygghetsfrågor avtalsvägen under 1960-talet. Ett skäl kan kopplas till den solidariska lönepolitiken⁹¹. Genom den solidariska lönepolitiken eftersträvades bl.a. en likformig och "rättvis" lönestruktur och begreppet "lön" innefattar också olika förmåner knutna till anställning. Den solidariska lönepolitiken krävde centrala förhandlingar och sådana fick inom LO ökad legitimitet om man på så sätt kunde lösa viktiga trygghetsfrågor. Ett annat skäl var att LO och fackföreningsrörelsen fick "good-will", man kunde peka på tydliga resultat av vad som kan åstadkommas med en stark fackföreningsrörelse, något som inte minst var viktigt för rekrytering av medlemmar⁹². Härtill kom att LO på ett tydligare sätt kunde påverka innehållet i en avtalslösning än i en politisk lösning. Det var också relativt lätt att genomföra smidiga anpassningar av avtalsvillkoren med hänsyn av vunna erfarenheter. Detta kan exemplifieras med de förbättringar som skedde för permitteringslönen och avgångsbidragen 1966 och 1969. Centrala trygghetslösningar hade för LO ett högt värde i 1960-talets förhandlingar⁹³.

Under hela den studerade perioden drev LO avtalslösningar som komplement till socialförsäkringen. Som ett alternativ hade man lagstiftningsvägen. Medvetenheten om LO:s politiska betydelse framkommer exempelvis vid 1961 års LO-kongress, då LO-ordföranden Arne Geijer yttrade att ”vi har en rad sociala frågor där vi står och väger mellan uppgörelse eller lagstiftning”⁹⁴. Då arbetsgivarmotståndet blev för starkt kunde man välja politiska lösningar. Detta gällde exempelvis arbetsgivarmotståndet mot avtalsenlig sjuklön där lösningen i stället blev borttagen karenstid inom sjukförsäkringen; detsamma gällde också uppsägningslönen och förlängda uppsägningstider först i äldrelagarna sedan i LAS. Då LO tillsammans med TCO uppvaktade arbetsmarknadsministern i början av år 1974 för att få till stånd en utredning om allmän arbetslöshetsförsäkring (som föreslogs administreras av de existerande kassorna) dröjde det inte länge förrän utredningen tillsattes.

LO var en drivande och framgångsrik aktör då det gällde arbetsmarknadspolitik och kontantstöd åt arbetslösa. Strängt taget var karenstiden inom arbetslöshetsförsäkringen den enda stötestenen för LO, även om vissa förbättringar skedde i karensbestämmelserna. Redan under 1963/64 års förhandlingar eftersträvades ”karenslönen”, alltså ersättning både till permitterade och uppsagda under karensdagarna. Detta upprepades senare utan framgång. I stället kom KSA-utredningen att föreslå ett slopande av karensen, men detta accepterades inte av statsmakten.

Den första erkända arbetslöshetskassan inom tjänstemannaområdet var handelstjänstemannaförbudets, som bildats 1940. Vid tiden för obligatoriedebatten 1948-49 hade fem tjänstemannakassor upprättats. Även om antalet tjänstemannakassor var få så tog TCO ställning för en effektivisering av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen. Enligt TCO hade nämligen erkända kassor upprättats inom de områden där arbetslöshetsrisk förekom.

Under perioden 1945-65 var tjänstemännens arbetslöshet rent allmänt mycket låg. En påtaglig ökning av arbetslösheten inträffade fr.o.m. 1965⁹⁵. Arbetslöshetskassor aktualiserades, men först då det stod klart att KSA-utredningen inte skulle föreslå någon obligatorisk arbetslöshetsförsäkring tog kassabildandet fart kring åren 1969-70 då tio nya kassor tillkom⁹⁶. Stats- och kommunalanställda tjänstemän upprättade kassor vid denna tid liksom bl.a. försäkringstjänstemännen och apoteksteknikerna.

TCO förespråkade länge en frivillig arbetslöshetsförsäkring. I remissyttrandet över KSA-utredningens betänkande (SOU 1971:42) menade exempelvis TCO att en utbyggnad av den frivilliga försäkringen var att föredra framför ett obligatorium⁹⁷. Flera tjänstemannakassor hade emellertid drabbats av ekonomiska problem i det hårdare arbetsmarknadsklimatet och det aktualiserades obligatoriefrågan inom TCO. För de tre största arbetslöshetskassorna inom TCO, nämligen industritjänstemännens (SIF:s), handelstjänstemännens (HTF:s) och arbetsledarnas (SALF:s), fördubblades arbetslösheten under perioden 1970-72. Dessa tre kassor svarade för ca 80 procent av samtliga arbetslösa inom tjänstemannakassor⁹⁸. 1971 förordade handelstjänstemannaförbundet en allmän arbetslöshetsförsäkring finansierad med arbetsgivaravgifter⁹⁹. Något senare offentliggjorde TCO ett arbetsmarknadspolitiskt program, som presenterades för inrikesministern. Bl.a. föreslogs i programmet att en utredning om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring skulle tillsättas ”utan dröjsmål”¹⁰⁰. TCO:s krav på en obligatorisk försäkring var att den skulle finansieras med arbetsgivaravgifter men att de fackliga organisationerna skulle ha ett avgörande inflytande på tillämpningen. TCO-kongressen 1973 tog enhälligt detta beslut¹⁰¹.

Till skillnad från LO förhandlade inte TCO om avtalsbestämda förmåner. På den privata sidan sköttes sedan 1973 förhandlingarna av PTK och tidigare av de enskilda förbunden, där

industritjänstemännen (SIF), arbetsledarna (SALF) och handelstjänstemännen (HTF) dominerade. I slutet av 1960-talet förhandlade de privatanställda tjänstemännen fram sin avgångsersättning (AGE). Avtalslösningar var då i princip inget nytt för tjänstemännen. Privata tjänstemän hade sedan industrialismens genombrott sjuklöner som gav i stort sett fullständig kompensation för inkomstbortfall vid sjukdom och de hade hyggliga pensioner i kraft av sin anställning¹⁰². Dessa förmåner var till att börja med ensidiga arbetsgivarutfästelser, men som kollektavtalsförhandlingar blev vanliga kring 1940 ersattes de med i princip likvärdiga avtalsförmåner. Inför ikraftträdandet av den allmänna sjukförsäkringen 1955 hade de privatanställda tjänstemännen fått avtalsenlig sjuklön under den allmänna sjukförsäkringens karensdagar och en kompletterande sjuklön härefter så att tjänstemän i stort sett fick fullständig kompensation för inkomstbortfall i samband med sjukdom. Tjänstemännen kunde alltså behålla sina tidigare ersättningsnivåer. Mönstret från sjukförsäkringsreformen upprepades i stort sett i samband med ATP-reformen. En kompletteringspension, ITP, infördes som dels gav en extra pension utöver folkpension och ATP, dels en särskild pension mellan tjänstemännens dåvarande pensionsålder (65 år för män och 60 för kvinnor) och den då officiella pensionsåldern 67 år. Som en kompensation för tidigare pensionsförmåner, som blivit nedsatta, infördes dessutom en grupplivförsäkring (TGL).

Avtalslösningar var alltså inget nytt för de privata tjänstemännen då AGE infördes. I början av 1970-talet tillkom trygghetsrådet för att ge en mer individuell hjälp åt arbetslösa tjänstemän. Med trygghetsrådet fick uttrycket ”public-private mix” en reell innebörd inom arbetsmarknadspolitiken.

Svenska arbetsgivareföreningen (SAF) var sedan 1910-talet rent allmänt sett positiv till socialförsäkringar¹⁰³. SAF:s inställning har här varit att företag inte skall konkurrera om arbetskraft med sociala förmåner, men det krävs tydliga självrisker och regler för att förhindra missbruk. Inför 1934 års riksdagsbeslut tog arbetsgivarna starkt avstånd från Gentsystemet¹⁰⁴. SAF:s representant i Socialvårdskommittén 1948 tog avstånd från båda förslagen till obligatorielösningar, bl.a. eftersom det skulle bli svårt att i försäkringen inkludera svårkontrollerade grupper som exempelvis tillfällighetsarbetare, hushållsanställda och medlemmar i arbetsgivarens familj. Alldeles särskilt vände han sig mot förslaget att de erkända kassorna skulle administrera försäkringen enligt alternativ II. Dessa kassor, hette det, ”levde i ett siamesiskt tvillingskap med arbetstagarnas fackliga organisationer” och de borde därför inte få sköta en social statlig verksamhet¹⁰⁵. Detta sågs som ett brott mot statens neutralitet och han vände sig också mot att arbetsgivarna skulle bidra till en del av finansieringen (som kommittén föreslagit för båda alternativen).

Även om SAF i princip var motståndare till ett Gent-system inom arbetslöshetsförsäkringen så hade man att acceptera den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen fram till början av 1960-talet. Ersättningshöjningen, som beslutades 1953, ansåg SAF som rimlig, dock med reservationen att skatteeffekten inte fick leda till överförsäkring¹⁰⁶. Man vågar nog påstå att det var en pragmatisk inställning som sammanhängde med att egenavgifterna svarade för en relativt stor del av finansieringen. Efter 1960 krävdes en allmän arbetslöshetsförsäkring administrerad av försäkringskassan. SAF var på 1970-talet inte främmande för att en sådan skulle finansieras med arbetsgivaravgifter i likhet med exempelvis sjukförsäkringen. SAF såg med oblida ögon på statsmaktens gynnande av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen och alldeles särskilt på att arbetsgivaravgifter efter 1973 skulle bidra till finansieringen av en försäkring som inte omfattade alla arbetstagare.

Inom SAF var man på 1960-talet medveten om att avtalsförmåner som permitteringslön och avgångsbidrag hade ett högt köpvärde i förhandlingar med LO. Den avtalsenliga

permitteringslönen kunde förhandlas fram utan allt för stora problem. Permitteringslönen hade inga fördelningseffekter företagen emellan och den kunde bidra till en bättre personalplanering. Då det gällde avgångsbidraget fanns emellertid ett starkt motstånd inom SAF. Motståndarna hävdade att varje bransch själv skulle finansiera sina vederlag. Textilbranschen, som särskilt fick kännning av strukturomvandlingen efter kriget, skulle alltså själv reda ut sina problem. Efter en hård process inom SAF skapades 1964 en relativt blygsam fond för avgångsbidrag. SAF:s inställning, då man väl enats inom organisationen, var att avgångsvederlag skulle utbetalas till äldre arbetskraft med lång anställningstid. Denna inställning vann den första förhandlingsomgången eftersom LO önskat ett generellt avgångsvederlag.

Under den fortsatta strukturomvandlingen med starka krav från LO och med mer eller mindre uttalade hot om statlig lagstiftning utvecklades AGB-systemet. Att det fanns risk för lagstiftning i stället för avtal var man i början av 1960-talet medveten om inom SAF¹⁰⁷.

I likhet med LO kunde SAF se fördelar med avtalslösningar framför lagstiftning¹⁰⁸. Med avtalslösningar kunde SAF (liksom LO) påverka utformningen och kontrollera handhavandet. SAF såg i likhet med LO fördelar med avtalslösningar som täcker hela LO-SAF-området. Härigenom omfattas också små företag. Centrala lösningar innebär att avgifter och förmåner blir likformiga, varför de inte kan användas som konkurrensmedel mellan företag. Just avtalslösningar hade i början av 1970-talet varit att föredra framför trygghetslagarna enligt SAF¹⁰⁹.

Staten, dvs. en socialdemokratisk regering och riksdagen, var efter reformstoppet i slutet av 1940-talet lyhörda för önskemål och krav från samorganisationen och fackföreningsrörelsen. Det är nog mer än symbolik att Gunnar Sträng efterträdde Gustav Möller som socialminister hösten 1951¹¹⁰. Sträng hade, till skillnad från Möller, ett gediget fackligt förflutet och hade varit ordförande i lantarbetarförbundet. Då Sträng efterträdde Möller blev det slut med reformpausen och en nyändring både för sjukförsäkringen och arbetslöshetsförsäkringen. För båda försäkringarna tillsattes tidigt utredningar och Sträng manade på för att fler erkända arbetslöshetskassor skulle tillskapas. Bland annat slog han fast på de motsträviga pappersarbetarnas förbunds kongress 1953 att "arbetslöshetsförsäkringen innebär ett moment i en bättre vård av det fackliga medlemskapet"¹¹¹. Det var också vid denna kongress som pappersindustriarbetarna beslutade bilda en erkänd kassa. Även som finansminister manade Sträng på. På 1966 års LO-kongress gav han åhörarna rådet "att ägna särskild uppmärksamhet åt frågan om avgångsvederlag i kommande avtalsrörelse. Förstärkt arbetsmarknadspolitik i all ära, men i många fall stöter man på patrull, där det finns hinder i vägen för en snabb och friktionsfri omställning"¹¹².

Statsmakten gynnade, speciellt efter 1950, den frivilliga kassarörelsen. Detta framgår av utvecklingen av ersättningar, ersättningsvillkor och statsbidrag. Inte minst framgår det av att försäkrade kom att gynnas framför icke-försäkrade. Detta illustreras av riksdagsbeslutet 1956 att det kommunala kontantunderstödet skulle vara klart lägre än försäkringsersättningen och av beslutet 1968 att förlänga ersättningstiden för äldre och att denna förlängning nästan helt finansierades av skattemedel. En annan illustration ges av beslutet 1973 då det kontanta arbetsmarknadsstödet kom att ge lägre ersättning och kortare ersättningstid än inom försäkringen. Detta kan rimligtvis inte motiveras med att egenavgifter bidrog till finansieringen av arbetslöshetskassorna eftersom den dominerande finansieringsposten var statsbidrag (se tabell 2).

Den avtalsenliga permitteringslönen och avgångsbidragen såg statsmakten som komplement till arbetslöshetsförsäkringen. Tydligt framgår detta i utskottsutlåtandet 1964 där det hette att dessa båda kompletterande ersättningsformer inte fick påverka arbetslöshetsförsäkringen¹¹³. I klartext innebar det att löner inte får betalas ut under karenstiden, men att permitteringslön och

avgångsbidrag inte skall behandlas som vanlig lön. Vidare fick de avtalsbestämda förmånerna läggas till försäkringsersättningen, dock fick den maximala samlade ersättningen inte överstiga den vanliga lönen.

Då det gällde den lagstadgade permitteringslönen var denna betingad av införandet av uppsägningslönen, först i äldrelagarna sedan i lagen om generell anställningstrygghet från 1974.

Statsmakten såg helst att frågor om avgångsersättning avgjordes avtalsvägen. Finansminister Strängs uttalande ovan är ett exempel. Skattefriheten för AGB:s B-belopp är ett annat exempel. Från statsmaktens sida uttalades 1967 också hot om att lagstiftning om avgångsvederlag kunde bli aktuellt om parterna inte kunde enas¹¹⁴. Sådana hot var en realitet för arbetsgivarna; då de vägrade acceptera sjuklön för arbetarna under sjukförsäkringens karensdagar så fattade riksdagen ett beslut om att ta bort karensen inom sjukförsäkringen. Statsmaktens inställning till avgångsbidrag var i korthet att försäkring och sedermera KAS tar hand om inkomstförlusten, medan andra monetära eller icke-monetära förluster ses som en avtalsfråga. Det är ungefär samma synsätt som vi möter för arbetsskadade, där parterna 1974 enats om en trygghetsförsäkring vid yrkesskada (TFY senare TFA). Arbetsskadeförsäkringen kompenserar inkomstförlusten medan TFA ger ersättning över taket i socialförsäkringen och kompenserar för "sveda och verk", "lyte och men" och diverse personliga kostnader som hänger samman med en arbetsskada.

11. Avslutande synpunkter

Vid krigsslutet 1945 hade kontantstöd åt arbetslösa i Sverige en svag omfattning och blygsamma ersättningsbelopp. År 1975 omfattades i stort sett samtliga förvärvsarbetande av trygghetssystemet på arbetsmarknaden. Det totala ersättningssystemet för arbetslösa i Sverige bestod då av en blandning mellan lagenliga och avtalsenliga ersättningar och också en blandning mellan ersättningar som utgick som försäkringsrättighet eller ej. Stommen utgjordes av den frivilliga arbetslöshetsförsäkringen som i stor utsträckning kom att finansieras skattevägen. Lagenliga insatser var uppsägningslön, permitteringslön samt kontant arbetsmarknadsstöd; de avtalsenliga ersättningarna var permitteringslön och AGB för privatanställda arbetare samt AGE för privatanställda tjänstemän.

Enligt en artikel i Monthly Labor Review 1976¹¹⁵, där åtta industrinationer jämfördes, var omfattningen av det svenska systemet större än i övriga länder, vilka alla hade obligatoriska arbetslöshetsförsäkringar. Även i en jämförelse av ersättningar och ersättningsvillkor hävdade sig det svenska systemet väl. Detta till trots och med tanke på de riksdagsbeslut som tagits 1973 framfördes redan 1974 krav på en förnyad utredning om en arbetslöshetsförsäkring. Redan i juni 1974 tillsattes en utredning om allmän arbetslöshetsförsäkring, den s.k. ALF-utredningen. Även om den utredningen inte gav något synbart resultat så är den ett intressant dokument, som visar parternas syn på arbetslöshetsförsäkringen kring mitten av 1970-talet.

Ett påtagligt drag i utvecklingen har varit kraven från de fackliga organisationerna att stärka de erkända arbetslöshetskassorna, och detta även om försäkringen blev obligatorisk. Arbetsgivarna har varit principiella motståndare till det statliga gynnandet av arbetslöshetskassor kopplade till fackliga organisationer. Då det gäller arbetslöshetsförsäkringen har linjerna varit klara och även relationen mellan de fackliga organisationerna och den socialdemokratiska regeringen.

De avtalsbestämda förmånerna omfattar i princip alla som arbetar under kollektivavtal (alltså inte enbart medlemmar i fackliga organisationer). Dessa förmåner blir därför i mångt och mycket heltäckande och har härigenom drag som liknar socialförsäkringen. Den politiska interdependensen mellan avtalsförmåner och socialförsäkring framkommer inom

arbetslöshetsstöden. Den avtalsenliga permitteringslönen byggde sin konstruktion på arbetslöshetsförsäkringen och gav kompensation under försäkringens karensdagar. Avgångsersättningarna AGB och AGE, vars motsvarigheter i andra länder ofta är en statlig angelägenhet, fick en omfattning som uteslöt en statlig avgångsbidragförsäkring. Här har vi alltså exempel på att avtalslösningar onödiggör eller ersätter statliga lösningar.

Den ekonomiska interdependensen mellan lagbaserade och avtalsbaserade system kan illustreras med permitteringslönen och dess effekter på företagens permitteringsbeteende. I korthet innebär detta att företagen hade incitament att reducera den egna permitteringskostnaden och övervältra kostnader på arbetslöshetsförsäkringen. Ekonomisk interdependens kan på förmånssidan innebära att självrisker reduceras eller elimineras. Ersättningar från AGB eller AGE kunde leda till att den totala ersättningen för en arbetslös översteg 100 procent¹¹⁶. Detta kan ha bidragit till förlängda arbetslöshetstider och höjda kostnader för arbetslöshetsförsäkringen.

Karaktäristiskt med avtalslösningar är att de kan konstrueras efter olika gruppers förutsättningar på arbetsmarknaden. Privatanställda tjänstemän behövde exempelvis ingen permitteringslön eftersom de var månadsavlönade och tjänstemännens speciella situation på arbetsmarknaden medförde att de favoriserade mer individuella lösningar för dem som blivit arbetslösa. AGE blev därför ingen försäkring till skillnad från arbetarnas AGB och trygghetsrådet fick funktioner som var bättre anpassade till arbetslösa tjänstemäns situation än vad den offentliga arbetsmarknadspolitiken var.

¹ Tillkomsten beskrivs i Per Gunnar Edebalk, *Arbetslöshetsförsäkringsdebatten. Svensk socialpolitik 1892-1934*. Lund.: Ekonomisk-historiska institutionen 1975

² Den fortsatta utvecklingen beskrivs i Hugh Heclo, *Modern Social Politics in Britain and Sweden. From income relief to income maintenance*. Yale University Press 1974, kap 3

³ Andra lagutskottets utlåtande 1941:33

⁴ Samorganisationens historia beskrivs i Bernt Erics & Nils Roth, *Arbetslöshetsförsäkringen i Sverige 1935-1980*. Stockholm 1981

⁵ Gabriella Sjögren Lindquist & Eskil Wadensjö, *Ett svårlagt pussel – kompletterande ersättningar vid inkomstbortfall*. Rapport till ESS 2007:1, avsnitt 4.2

⁶ Kommitténs historia beskrivs i Karl Johan Höjer, "Socialvårdskommitténs verksamhet", *Sociala Meddelanden* 1951:10

⁷ Arbetarrörelsens efterkrigsprogram. De 27 punkterna med motivering. Stockholm 1944, sid 118-120

⁸ SOU 1944:15 Utredning och förslag angående lag om allmän sjukförsäkring

⁹ SOU 1948:39 Utredning och förslag angående lag om obligatorisk arbetslöshetsförsäkring

¹⁰ Protokoll vid Landsorganisationens kongress 1946, sid 388-391

¹¹ Landsorganisationens verksamhetsberättelse 1949, sid 168-171

¹² TCO, Styrelsens och revisorernas berättelse för år 1949, sid 54-56

¹³ Bernt Erics & Nils Roth, *Arbetslöshetsförsäkringen i Sverige 1935-1980*, sid 56

¹⁴ De erkända arbetslöshetskassornas samorganisation. Verksamhetsberättelse 1951, sid 14 ff

¹⁵ SOU 1955:27 Förslag till ny förordning om erkända arbetslöshetskassor mm

¹⁶ Proposition 1953:166

¹⁷ Proposition 1956:144

¹⁸ Ideologiska skäl här innebar att fackliga organisationer inte skulle ägna sig åt hjälpverksamhet utan koncentrera sig på lönefrågor och dylikt. Enligt de ideologiska motståndarna skulle arbetslöshetsförsäkringen vara obligatorisk och allmän och finansieras med arbetsgivaravgifter

¹⁹ SOU 1963:40, *Arbetslöshetsförsäkringen*, sid 173

²⁰ Proposition 1956:144

-
- ²¹ Detta enligt varselstatistiken. Se Per Gunnar Edebalk & Eskil Wadensjö, *Avgångsbidrag*. Lund: Liber läromedel 1980, sid 63
- ²² Enligt samorganisationens ordförande Algot Elf i Fackföreningsrörelsen 1963 band 2, sid 18
- ²³ SOU 1963:40 Arbetslöshetsförsäkringen
- ²⁴ Proposition 1964:115
- ²⁵ Se t ex motion AK 1964:51, AK 1964:724, AK 1964:908 samt AK 1964:957.
- ²⁶ Andra lagutskottets utlåtande 1964:8, sid 72
- ²⁷ Andra lagutskottets utlåtande 1966:70
- ²⁸ SOU 1965:9 Arbetsmarknadspolitik
- ²⁹ SOU 1971:42 Försäkring och annat kontantstöd vid arbetslöshet, sid 66
- ³⁰ SOU 1967:62 Stödformer för arbetslösa äldre arbetstagare
- ³¹ Proposition 1968:29
- ³² Proposition 1971:107
- ³³ Protokoll vid Landsorganisationens kongress 1961, sid 310 ff
- ³⁴ *Fackföreningsrörelsen och företagsdemokratin*. Stockholm: LO 1961, sid 72 och Beklädnadsfolket 1962:3, sid 3
- ³⁵ Fackföreningsrörelsen och företagsdemokratin
- ³⁶ Protokoll vid Landsorganisationens kongress 196, sid 496 ff
- ³⁷ Utvecklingen inom textilbranschen beskrivs i Carina Gråbacke *Möte med marknaden. Tre svenska fackförbunds agerande under perioden 1945-1976*. Ekonomisk-historiska institutionen Göteborgs universitet 2002, kap II
- ³⁸ Förhandlingarna beskrivs i Hans de Geer, *SAF I förhandlingar*. Stockholm: SAF, kap 11 och Bertil Kugelberg, *Från central utsiktspunkt*. Norstedts 1986, sid 182 ff
- ³⁹ Motion Fk 1964:740
- ⁴⁰ Andra lagutskottets utlåtande 1964:48
- ⁴¹ Se t ex Beklädnadsfolket 1966:3, sid 2-3, Fackföreningsrörelsen 1966:21, sid 214 ff och Sko- och läderarbetarnas förbunds kongress 1967, sid 180 ff
- ⁴² Beklädnadsfolket 1966:3, sid 3
- ⁴³ De centrala överenskommelserna mellan LO och SAF 1952-1954 och 1956-1971. Landsorganisationen i Sverige 1971, sid 60
- ⁴⁴ Proposition 1967:39, sid 18
- ⁴⁵ Proposition 1970:111
- ⁴⁶ Fackföreningsrörelsen och den tekniska utvecklingen. Stockholm: LO 1966
- ⁴⁷ Landsorganisationens i Sverige kongress 1966, sid 302
- ⁴⁸ Protokoll. Sveriges Socialdemokratiska Arbetarepartis extra kongress 21-23 oktober 1967, sid 336 ff
- ⁴⁹ Arbetsgivaren 1968:8, sid 9
- ⁵⁰ I Hans de Geer a.a. kap 12 beskrivs förhandlingsprocessen
- ⁵¹ Se t ex Sko- och läderarbetarnas förbunds kongress 1967, sid 180 och Beklädnadsfolket 1967:6, sid 12
- ⁵² Se t ex Svenska Fabriksarbetareförbundet. Jubileumskongress 1966. Motioner och utlåtanden, sid 75-76
- ⁵³ Se t ex Industritjänstemannen 1967:2, 3, 4 5, 6 och 7-8,10 och 1968:4, 6, 11 och 12
- ⁵⁴ Industritjänstemannen 1967:5, sid 5
- ⁵⁵ Svenska industritjänstemannaförbundet. Protokoll från riksstämman 1967, sid 38 ff
- ⁵⁶ Arbetsgivaren 1969:24, sid 4 och Industritjänstemannen 1970:1, sid 7
- ⁵⁷ SOU 1973:56 Trygghet i anställningen, sid 152
- ⁵⁸ TCO-tidningen 1973:5, sid 15
- ⁵⁹ Arbetsgivaren 1974:6, sid 3
- ⁶⁰ SOU 1971:42 Försäkring och annat kontantstöd vid arbetslöshet
- ⁶¹ Arbetsgivaren 1969:13, sid 4
- ⁶² Remissvaren finns i proposition 1973:56, sid 142 ff
- ⁶³ SOU 1948:22 Betänkande med förslag till ändrade bestämmelser angående beskattning av livförsäkringsanstalter och livförsäkringstagare m.m., sid 143
- ⁶⁴ SOU 1958:22, sid 214
- ⁶⁵ Proposition 1950:93
- ⁶⁶ SOU 1972:60 Beskattade förmåner vid sjukdom och arbetslöshet m.m.
- ⁶⁷ Proposition 1973:49 och 1973:56
- ⁶⁸ Proposition 1973:56, sid 183
- ⁶⁹ Motioner 1973:1825, 1973:1827 och 1973:1829
- ⁷⁰ Inrikesutskottets betänkande 1973:23, sid 64
- ⁷¹ SOU 1973:7 Trygghet i anställningen, sid 152 och SOU 1973:56 Trygghet i anställningen Del 2, kap 5
- ⁷² TCO Verksamhetsåret 1974, sid 64
- ⁷³ Motion 1974:33, 1974:252 och 1974:877
- ⁷⁴ Inrikesutskottets betänkande 1974:3

-
- ⁷⁵ SOU 1978:45 Allmän arbetslöshetsförsäkring
- ⁷⁶ Se t.ex. Gustav Cassel, *Socialpolitik*. Stockholm 1923, sid 101
- ⁷⁷ Effekterna på arbetslösheten av att säsongsbegränsningarna mildrades blev mycket blygsamma. Se Per Gunnar Edebalk & Eskil Wadensjö "Unemployment Insurance and Seasonal Unemployment" i *Economy and History* 1978:1
- ⁷⁸ Svenska arbetsgivareföreningens verksamhet 1969, sid 46
- ⁷⁹ Svenska fabriksarbetareförbundet. Verksamhetsberättelse 181, sid 105
- ⁸⁰ Per Gunnar Edebalk & Eskil Wadensjö, *Avgångsbidrag*. LiberLäromedel 1980
- ⁸¹ Se not 1
- ⁸² Den svenska fackföreningsrörelsen har haft en internationellt sett stor omfattning. En diskussion om huruvida detta berott på arbetslöshetskassorna återfinns i Ander Kjellberg, *Fackliga organisationer och medlemmar i dagens Sverige*. Arkiv Förlag 1997, avsnitt 2.1
- ⁸³ Se Per Gunnar Edebalk, *Arbetslöshetsförsäkringsdebatten*, sid 45 ff
- ⁸⁴ Se t ex SOU 1948:39, sid 477
- ⁸⁵ Fackföreningsrörelsen 1948 Bd 2, sid 217
- ⁸⁶ Svenska Litografförbundets kongress 1958. Protokoll, sid 71
- ⁸⁷ Svenska Metallindustriarbetareförbundets verksamhetsberättelse 1949, sid 51-52
- ⁸⁸ Se t.ex. Protokoll fört vid Sägverksindustriarbetareförbundets kongress 1944, sid 86-87, Svenska Skogs- och Flottningsarbetareförbundets kongress 1947, sid 106 och Svenska Tobaksindustriarbetareförbundets kongress 1953, sid 51.
- ⁸⁹ Protokoll förda vid Sveriges Arbetares Centralorganisationens kongress 1953, sid 17
- ⁹⁰ Se t ex Metallarbetaren 1952:48 och 1953:12-13. En talande titel för utvecklingen mot "rutintjänstemän" är Mats Greiff, *Kontoristen. Från chefens högra hand till proletär*. Bokförlaget Mendocmo 1992
- ⁹¹ Bakgrunden och diskussioner om den solidariska lönepolitiken beskrivs bl a i Anders L. Johansson & Lars Magnusson, *LO andra halvseket. Fackföreningsrörelsen och samhället*. Atlas 1998, sid 35 ff
- ⁹² Se t ex Landsorganisationens kongressprotokoll 1966, sid 378
- ⁹³ Hans de Geer a.a., sid 345
- ⁹⁴ Protokoll vid Landsorganisationens kongress 1961, sid 500
- ⁹⁵ Tommy Nilsson, *Från kamratföreningar till facklig rörelse*. Lund: Arkiv 1985
- ⁹⁶ Bernt Erics & Nils Roth a.a. ,sid 36
- ⁹⁷ TCO Verksamhetsåret 1971, sid B 88
- ⁹⁸ Protokoll fört vid TCOs 12:e kongress 1973, sid B-77
- ⁹⁹ TCO-tidningen 1971:9, sid 9
- ¹⁰⁰ TCO-tidningen 1973:9, sid 2
- ¹⁰¹ Protokoll fört vid TCOs 12:e kongress 1973, sid 141
- ¹⁰² Per Sandberg, *Tjänstemannarörelsen. Uppkomst och utveckling*. Tidens Förlag 1969, kap IX
- ¹⁰³ Se t ex Peter Swenson, *Capitalists against markets. The Making of Labor Markets and Welfare States in the United States and Sweden*. Oxford University Press 2002
- ¹⁰⁴ Per Gunnar Edebalk, *Arbetslöshetsförsäkringsdebatten*, sid 181. Arbetsgivarna tog avstånd både från en obligatorisk försäkring och från Gentsystemet inför riksdagens beslut 1934. I exempelvis tidskriften *Industria* drevs en häftig kritik mot arbetslöshetsförsäkring. Se *Industria* 1932:18, 1932:20 och 1932:32
- ¹⁰⁵ SOU 1948:39, sid 483
- ¹⁰⁶ Proposition 1953:166, sid 57
- ¹⁰⁷ Svenska arbetsgivareföreningen. Årsberättelse 1963, sid 26-27
- ¹⁰⁸ Hans de Geer a.a., sid 346
- ¹⁰⁹ Arbetsgivaren 1971:6, sid 3
- ¹¹⁰ Se t ex Klas Åmark, *Hundra år av välfärdsolitik*. Boréa 2005, sid 176 ff
- ¹¹¹ Protokoll vid Svenska pappersindustriarbetareförbundets 9:e kongress 1953, sid 186
- ¹¹² Protokoll vid Landsorganisationens kongress 1966, sid 302
- ¹¹³ Andra lagutskottets utlåtande 1964:48, sid 75
- ¹¹⁴ Beklädnadsfolket 1967:8, sid 15
- ¹¹⁵ Constance Sorrentino "Unemployment compensation in eight industrial nations", *Monthly Labor Review* July 1976
- ¹¹⁶ Eskil Wadensjö "En belysning av några arbetsmarknadseffekter av avtalsförsäkringar" i SOU 1996:113, sid 164 ff. Svenska och utländska studier ger i regel stöd för att högre ersättningsnivåer leder till längre arbetslöshetstider. Se Anders Björklund, Per-Anders Edin, Bertil Holmlund & Eskil Wadensjö, *Arbetsmarknaden*. SNS Förlag 2006. sid 326 ff